

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

XI. ÉVFOLYAM 3—4. SZÁM

BUDAPEST 1982.

Szerkesztő: **Selmeczi Kovács Attila**

Szerkesztőségi titkár: **Kara Tiborné**

Szerkesztőségi cím: **1250 Budapest, Országház u. 30. Pf. 29.**

ISSN 0133–8021

Terjeszti a **Magyar Néprajzi Társaság Titkársága**

Kiadja: a **Magyar Néprajzi Társaság**

Felelős kiadó: **Balassa Iván**

Engedélyszám: **III/SZI/426/1980.**

8213356 MTA KESZ Sokszorosító, Budapest. F. v.: dr. Héczey Lászlóné

TÁRSASÁGI HÍREK

A Magyar Néprajzi Társaság 1982. évi (94.) közgyűlése

A Magyar Néprajzi Társaság 1982. május 26-án a Magyar Tudományos Akadémián tartotta meg 94. tisztújító közgyűlését.

A közgyűlést **Tálas** István nyitotta meg és ismertette a Választmány határozatát a társasági kitüntetések odaítéléséről, amelyet a közgyűlés elfogadott. Ennek megfelelően 1982-ben a *Györffy István Emlékérm*et Szolnoky Lajos és Kós Károly nyerte el, a *Jankó János Díjjal* Kunt Ernőt tüntették ki. A Társaság külföldi levelező tagjává az Ausztriában élő **Gaál** Károlyt választotta.

A Társaság 1981. évi közgyűlése óta eltelt időszak munkájáról – a főtitkár betegsége miatt – **Selmeczi Kovács** Attila titkár számolt be, majd **Füzes** Endre a pénztárosi, **Gráfik** Imre titkár a számvizsgáló bizottsági jelentést terjesztette elő. A jelentéseket a közgyűlés egyhangúlag elfogadta. **Tálas** István elnök tömören értékelte a leköszönő tisztikar és titkárság három éves munkáját. Külön is hangsúlyozta az 1980 októberében Békéscsabán tartott II. Nemzetközi Nemzetiségi Néprajzi Konferencia valamint az 1981 júniusában Hódmezővásárhelyen rendezett néprajzi vándorgyűlés jelentőségét.

Ezt követően került sor az új tisztikar megválasztására. **Tálas** István megismételte a május 5-i választmányi ülésen kinyilvánított elhatározását, mely szerint a védnöki tisztelet sokirányú elfoglaltsága miatt elhárítja magától. Majd felkérte **Némethy** Endrét a korelnök teendőinek ellátására. Az elnöki posztra jelölt **Balassa** Iván külföldi kiküldetése miatt a korelnök elsőként az alelnökök személyére tett javaslatot ismertette. A közgyűlés elfogadta a javaslatot, **Némethy** Endre pedig átadta az elnöklést az újonnan megválasztott **Kodolányi** János alelnöknek. A tisztújítást levezető **Kodolányi** János ismertette a tisztségek betöltésére tett választmányi javaslatokat. A közgyűlés minden egyes tisztség betöltésére külön-külön nyíltan szavazott, egyedül az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály elnökének személyét döntötte el titkos szavazással.

Az újonnan megválasztott tisztikar nevében **Kodolányi** János köszönte meg a közgyűlés bizalmát.

A közgyűlés alkalmával szokásos plenáris előadást **Gráfik** Imre *Az áru útja a szállítás forradalma előtt* címmel tartotta meg.

A Magyar Néprajzi Társaság 1982–1985. évre megválasztott tisztikara és Választmánya

Elnök:	Balassa Iván
Alelnök:	Andrásfalvy Bertalan, Bodrogi Tibor, Kodolányi János
Főtitkár:	Paládi-Kovács Attila
Titkárok:	Gráfik Imre, Ikvai Nándor
Jogtanácsos:	Tárkány-Szücs Ernő

Pénztáros: Füzes Endre
 Számvizsgáló
 Bizottság: Bodó Sándor ellenőr, Bellon Tibor, Hegyi Imre tagok, Papp József póttag

Szakosztályok:

Anyagi Kultúra
 Szakosztály: elnöke Takács Lajos, titkára Kisbán Eszter
 Folklor
 Szakosztály: elnöke Martin György, titkára Küllös Imola
 Nemzetiségi
 Szakosztály: elnöke Eperjessy Ernő, titkára Kiss Mária
 Önkéntes Gyűjtő
 Szakosztály: elnöke Morvay Péter, titkárai Halász Péter és Fejős Zoltán
 Társadalom-
 néprajzi
 Szakosztály: elnöke Szilágyi Miklós, titkára Szabó László
 A Választmány
 tagjai: Barabás Jenő, Bárh János, Csilléry Klára, Dankó Imre, Domonkos Ottó, Dömötör Tekla, Ferenczi Imre, Filep Antal, Földesné Györgyi Erzsébet, Gunda Béla, Hofer Tamás, Hoffmann Tamás, Juhász Antal, Katona Imre, Kósa László, Kresz Mária, Kriza Ildikó, Sárkány Mihály, Selmeczi Kovács Attila, Szabadfalvi József, Szolnoky Lajos, Ujváry Zoltán, Vargyas Lajos, Voigt Vilmos
 Választmány
 póttagjai: Banó István, Lukács László, Morvay Judit, Niedermüller Péter, Varga Gyula.

A Társaság új kitüntetettjei

SZOLNOKY LAJOS

Muzeológus, a történettudományok (néprajz) kandidátusa, 1949 óta a Néprajzi Múzeum tudományos munkatársa. Múzeumi pályafutása alatt különféle funkciókat látott el, volt osztályvezető, főigazgatóhelyettes, főmunkatárs, míg egészsége megromlása a korhatár elérése előtt nyugállományba nem kényszerítette. Azóta ilyen minőségben lát el tudományos munkatársi feladatokat.

Tudományos kutatói munkásságában évtizedek alatt két fő témakör állt előtérben: a kender, illetve a rosnövények termelése, feldolgozása és a Magyar Néprajzi Atlasz.

Múzeumi feladatai közül a muzeológiai, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum előkészítéséhez és szervezéséhez kapcsolódó munkája emelkedik ki. Több résztanulmány, mintegy előmunkálat után írta meg az Akadémiai Kiadónál megjelent *Alakuló munkaeszközök* (Budapest, 1972.) című monográfiáját a rosnövények feldolgozásának szerszámairól és eljárásairól. Művelődéstörténeti igénnyel elemezte a jelenségeket,

nyomon követte földrajzi elterjedésüket, következtetéseket vont le alakulásukból. A tervezés megindulása óta tagja a Magyar Néprajzi Atlasz szerkesztő bizottságának. Aktív résztvevője a kérdőívek összeállításának, az adatok gyűjtésének, majd a feldolgozó munkának is.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékéremet* 12. alkalommal Szolnoky Lajosnak ítéli oda.

KÓS KÁROLY

A magyar anyagi kultúra legjelentősebb kutatója a Román Szocialista Köztársaságban, a történettudományok doktora, a Román Társadalom- és Politikatudományi Akadémia tagja, az Erdélyi Néprajzi Múzeum ny. osztályvezetője. A Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagja. Néprajzi tanulmányait Viski Károlynál kezdte, akit Budapestre is követett, és 1944-ben szerezte meg az egyetemi doktori fokozatot.

Munkássága különösen az 1970-es években virágzott ki, amikor a Kriterion Kiadó jóvoltából lehetőség kínálkozott arra, hogy korábban megírt munkáit is közreadja. Ezek a tanulmányok a lehető legszélesebb kört ölelik fel és alapul szolgálnak arra, hogy a romániai magyarság néprajzi anyagi kultúráját remélhetőleg egy vagy több kötetben összefoglalja.

Nagyobb munkája foglalkozik a bútorművességgel (*A vargyasi festett bútor*. Kolozsvár, 1972.). Két munkatársával együtt a kászoni, a Kis-Küküllő-menti, majd a szilágysági, továbbá a moldvai csángó népművészetet foglalja össze, de hasonló tanulmánygyűjtemények más tájakról is előkészületben vannak.

Három jelentős kötetben (*Népelet és néphagyomány* 1972; *Tájak, falvak, hagyományok* 1976; *Eszköz, munka, hagyomány* 1979) sok esetben kisebb-nagyobb tanulmányait gyűjtötte össze az anyagi és a társadalmi kultúra területéről. A Fekete-Körös völgyi magyarságról vagy éppen a csángókról készült néprajzi vázlata nélkülözhetetlen forrásmunka. A földművelés kérdései éppenúgy érdeklik, mint a falusi és mezővárosi iparoké, a településé vagy a házépítésé. Behatóan foglalkozik a munkaszervezeti formákkal, a vásárok néprajzáról csak munkái révén tudunk tájékozódni Erdélyben. A szekerességről készült alapvető tanulmányából látni, hogy az megérdemelné, hogy valaki a határon innen is foglalkozzék a kérdéssel. Kós Károly az utóbbi évtizedekben megjelent munkáiból többet megtudunk a romániai magyarság anyagi kultúrájáról, mint amennyit azt megelőzően összesen ismertünk.

1972-ben megindította a *Népismereti Dolgozatok* című gyűjteményes kötetet, mely először két, majd remélhetőleg évenként jelenik meg, most már társszerkesztővel (Faragó József). E kötetnek óriási a jelentősége, többek között az, hogy azok írhatnak benne, akik a néprajzi gyűjtés és feldolgozás módszerét autodidakta úton sajátították el, hiszen a Román SzK egyetemén nem működnek néprajzi tanszékek, így a képzésnek ez egy rendkívül fontos módja. Ezt vállalta magára Kós Károly és ma is végzi az anyagi kultúra és a társadalmi műveltség területén. Ehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy az eddigi kötetek máris 60–80 olyan kitűnő adatközlést, részben feldolgozást nyújtottak át, amilyennel eddig nem rendelkezünk.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékérmét* 12. alkalommal Kós Károlynak ítéli oda.

KUNT ERNŐ

A miskolci Herman Ottó Múzeum osztályvezetője. Egyetemi diplomáját 1974-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-néprajz szakán szerezte. 1979-ben doktorált, a következő évben levelező aspiránsként végezte kutatásait. Különös érdeklődési köre a magyar parasztság hagyományos hiedelemrendszere valamint vizuális kultúrája. E téren fontos segítséget nyújtott elméleti és összehasonlító vizsgálataihoz 1976-ban megtett tíz hónapos finnországi tanulmányútja. A muzeológiai, kiállítási munka mellett rendszeresen publikál. Tanulmányaiból az elmélyült helyszíni anyaggyűjtés, a történeti és szemiotikai módszer ismerete tükröződik. Kutatási területe kiterjed a népművészetre és gyermekjátékokra is. Feldolgozásaiban érvényesíti alapos pszichológiai képzettségét. Eddig két önálló kötete jelent meg *Temetők az aggteleki-karszt falvaiban* (Debrecen, 1978) a KLTE Néprajzi Tanszékének kiadásában és a Gyorsuló idő sorozatban *A halál tükrében* (Budapest, 1981) című nagy feltűnést keltett könyve.

1979 óta tagja a Magyar Tudományos Akadémia Vizuális Kultúrakutató Munkabizottságának. 1980-tól a Miskolci Akadémiai Bizottság Néprajzi Szakbizottságának titkára.

Sokoldalú szakmai tevékenységét elismerve a Magyar Néprajzi Társaság 1982-ben a *Jankó János Díjat* Kunt Ernőnek ítéli oda.

GAÁL KÁROLY

Az Ausztriában élő dr. Gaál Károly, bécsi egyetemi tanár különösen a burgenlandi Órség magyar népi kultúrájáról írt több könyve és számos tanulmánya révén tett nagy szolgálatot a határainkon kívül élő magyar néprajzi csoportok tudományos kutatása számára. A hazai szaktudomány szempontjából megbecsülendő továbbá, hogy jelentős részt vállalt abban a magyar kezdeményezésre megindított szakmai vállalkozásban, amely az európai belvízi halászat összehasonlító feltárását tűzte ki céljaul.

Tudományos munkássága mellett a magyar és az osztrák néprajzkutatás közötti kapcsolat kiépítésében végzett eredményes tevékenysége elismerésül a Magyar Néprajzi Társaság Gaál Károlyt *külföldi levelező tagjává* választotta.

A Társaság új tagjai

1982. május 5-én felvett tagok:

Bartha Elek – Debrecen; Bollobás Enikő – Budapest; Gyivicsán Anna – Budapest; Molnár Ágnes – Kaposvár; Nagy Andrásné – Budapest.

1982. június 23-án felvett tagok:

Aszalós Sándor – Szentendre; Deli Edit – Debrecen; Kiripolszky Károly – Debrecen; Majláth Sarolta – Debrecen; Martyin Emilia – Debrecen; Pintér István – Debrecen; Szabó Mária – Szegvár; Szabó Törpényi Ádám István – Budapest; Szendrey Eszter – Debrecen; Tisovszki Zsuzsa – Debrecen; Varró Ágnes – Debrecen; Zomborka Márta – Debrecen. Kovács István – Csehszlovákia.

A Magyar Néprajzi Társaság megemlékezése Kodály Zoltánról

A Magyar Néprajzi Társaság 1983. január 26-án 15 órakor a Magyar Tudományos Akadémián (Budapest, V. Roosevelt tér 9.) tartja meg Kodály Zoltán születésének századik évfordulója alkalmából rendezett ünnepi plenaris ülését. Az ülés programja a következő:

Vargyas Lajos: Kodály a nemzeti géniusz

Rajeczky Benjámín: Kodály és a Magyar Néprajzi Társaság

*

Sz. Farkas Márta: „Kodály: Voyage en Hongrie”

Szalay Olga: Kodály a népdalgyűjtő

Paksa Katalin: Gyermekjátékok és szokásdalok Kodály kórusműveiben

Bereczky János: Kodály népdalfeldolgozásainak hitelessége

Domokos Mária: „Népzene és zenetörténet”

Olsvai Imre: Kodály és más népek zenéje

Közreműködik a Gép- és Vegyipari Szövetkezetek Szövetsége

„Szilágyi Erzsébet Női Kara” Katanics Mária vezetésével.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

A nemzetközi Kárpát-Balkán bizottság konferenciája

A Kárpátok és a Balkán Népi Kultúráját Kutató Nemzetközi Bizottság évi munkaértekezletét 1982. május 31. és június 4. között Szentendrén tartotta meg. A nemzetközi bizottság magyar szekciója, az MTA Néprajzi Kutató Csoportja, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum által szervezett tanácskozáson – a hazai kutatók mellett – hat kelet-európai szocialista ország néprajzkutatói vettek részt. A munkaértekezlet a már több éve kialakult rendnek megfelelően zajlott le. A közös nyitó és záró ülést kivéve a résztvevők munkacsoportokban vitatták meg a legutóbbi – moszkvai – megbeszélés óta elvégzett feladatokat. Legtöbb előrehaladásról a népi építkezéssel foglalkozó munkabizottság számolhatott be. Itt a nemzeti keretekben folyó kutatások a terveknek megfelelően zajlanak, s jelenleg úgy tűnik, hogy a Kárpátok és a Balkán népi építkezését összefoglaló tanulmánykötet 1985-re elkészül. A terület betyár-folklóráját kutató munkacsoport az utóbbi egy-két évben szintén jelentősebb eredményeket ért el, s így itt is elérhető közelségbe került a nemzetközi összefoglalás elkészítése. Legkevésbé eredményesen a pásztorkodás kutatása folyik. Az állandó metodikai-szervezeti-személyi nehézségek miatt aligha lehet megmondani, hogy a már így is jelentősen megkésett munkák mikorra fejeződnek be.

A nemzetközi bizottság további két munkacsoport megalakulására tett javaslatot. A terület népzenei hagyományainak vizsgálatára elkészült egy tervezet, s így ez a munkacsoport a következő évi értekezleten már teljesértékű munkát végezhet. A népszokások kutatásának koordinálására a nemzetközi bizottság a magyar szekciót, illetve személyesen Ujváry Zoltán egyetemi tanárt kérte fel. A népszokások kutatásának tervezete a közeljövőben készül el és kerül bemutatásra.

A nemzetközi bizottság magyarországi konferenciája minden szempontból sikeresnek nevezhető; ugyanakkor kritikus hangvételével további munkára serkent. A nemzetközi bizottság következő évi megbeszélésére, munkaértekezletére Belgrádban kerül sor.

Niedermüller Péter

UNESCO tanácskozás Kecskeméten

„Hagyomány és kreativitás ma” címmel rendezett nemzetközi tanácskozást augusztus 21–24. között Kecskeméten az UNESCO támogatásával a Népművelési Intézet. A rendezvénysorozat a néphagyomány ill. nemzetközi hagyomány és a kreatív tevékenység összefüggéseit, a néphagyomány és a modern, városiasodó kultúra egymáshoz viszonyított viszonyait vizsgálta. A résztvevők – bolgár, finn, francia, lengyel, norvég, német, orosz, román, szlovák és magyar – pedagógusok, alkotó művészek, népművelők és hivatásos néprajzkutatók voltak.

Az utolsó nap tudományos tanácskozását megelőzően a szakembereknek 3 napon át lehetőségük nyílt arra, hogy ismerkedjenek hazánk – s a vendéglátó város, Kecskemét – kulturális életének egyik jelentős tényezőjével: a ma folklórával, a néphagyomány átmentésének, felhasználásának korszerű kísérleteivel és módszereivel. Megtekintették a Magyar Naív Művészek Múzeumát, a Megyei Művelődési Központot valamint a „Szókraténusz” Játékmúzeumot és játszóházat, ahol nemcsak a szemléletes kiállítások, hanem a gyakorlati bemutatók is azt példázzák, hogy az ősi, természetes anyagok és technikák (szövés, agyagozás, hangszer- és játékkészítés) ismerete és elsajátítása (lehetőleg még gyermekkorban) nemcsak örömforrás, hanem civilizált és uniformizált világunkban komoly szerepe van az egyéniség fejlesztésében, önmegvalósításában, ezáltal pedig a közösségek formálásában, formálódásában is. A népzene nevelés szükségességéről és hasznáról Kodály Zoltán már fél évszázaddal ezelőtt meg volt győződve. E gondolatok szellemében kívánta megreformálni a hazai iskolai ének-zene oktatást. „Mielőtt más népeket akarunk megérteni, magunkat kell megértenünk. Semmi sem alkalmasabb erre, mint a népdal. És az idegen országok népdalainak megismerése a legjobb út az idegen népek megismeréséhez.” Ugyanezt mondhatjuk el a népitánc foglalkozásokról, s az utóbbi évtizedben egyre szélesebb körökben tért hódító táncház mozgalomról is.

A konferencia utolsó napján a Szókraténusz Játékmúzeumban a szakemberek megvitatták eddigi kísérleteiket, tapasztalataik eredményeit, s élénk eszmecserét folytattak munkájuk elméleti és gyakorlati kérdéseiről, jövőbeni terveikről. Számunkra különösen jelentős, hogy Zelnik József, a konferencia szervezője kifejtette: megalakulóban van hazánkban egy olyan intézmény, amely nemzetközi szinten kívánja vizsgálni a ma létező folklór jelenségeket és folklorizmusokat. Ez az intézet – hivatalos nevén: Népművészeti és Közművelődési Információs Központ – adatbankként tárolná és közvetítené a folklór mai megnyilatkozásait, anélkül, hogy cenzurálná vagy megmásítaná a különböző kultúrák arculatát. Zelnik József röviden szólt a Népművelési Intézet eddig végzett ilyen irányú munkálatairól, két kiadványukról (Folklór-Társadalom-Művészet; Folklorizmus bulletin) és három bibliográfiai összeállításukról (Tarján Gábor: *Tárgykészítő népművészeti bibliográfia*, Bp. 1978.; Katona Imre: *A magyar parasztság életének átalakulása, 1945–1965*. Válogatott bibliográfia, Bp. 1979.; Fejős Zoltán – Niedermüller Péter: *Tájékoztató bibliográfia a városantropológiai kutatásokhoz*. Sajtó alatt).

A Voigt Vilmos vezette szakmai tanácskozás eredményeként a szakemberek zárójavaslatot szövegeztek meg az UNESCO számára, amelyben a néphagyományok szellemében való nevelés mellett tettek hitet, s ehhez a nem könnyű munkához kértek hathatós támogatást. A konferencia alkalmából a Népművelési Intézet három kötetes, kétnyelvű munkát adott ki „Hagyomány és kreativitás” címmel.

Küllös Imola

Az Ethnographia Pannonica VI. konferenciája
1982. szeptember 10–12.

1971 szeptemberében alakult meg osztrák, szlovák, jugoszláv és magyar etnográfusok közreműködésével az Ethnographia Pannonica nemzetközi bizottsága abból a célból, hogy az egykori római provincia mai területén élő népek kultúráját, az elődök hagyatékát, a maiakat összekötő szálakat vizsgálja s e célból nemzetközi kooperáció jöjjön létre. Ugyanekkor került sor az első konferencia megrendezésére a burgenlandi Bernsteinben (Borostyánkő). Ezt követte a második Zalaegerszegen, a harmadik Bernsteinben, a negyedik újra Zalaegerszegen, míg az ötödik a horvátországi Vinkovciban (Szlavónia).

Harmadszor vállalkozott most a rendezésre a magyar tagozat ezúttal Tatán, ahol a város tanácsa nagy megértéssel patronálta a rendezvényt. A konferencia, éppúgy mint az előzők, egy problémakörre koncentráltan folytatta tárgyalásait. A központi téma ezúttal a kommunikáció szerepének megvizsgálása volt, természetesen az egykori Pannonia területére vonatkoztatva, a tradicionális kultúra körében konkrét vizsgálatokra épülő tapasztalatok alapján. Összesen 13 előadás hangzott el, változatos témakörökben világítva meg a kommunikáció szerepét a termelővékenység változásaitól kezdve a népköltészeti alkotások formálódásáig. Szinte valamennyi előadást tartalmaz megbeszélés követte, részben kiegészítő, részben vita jelleggel. Az osztrák résztvevők közül előadást tartott K. Gaál, M. Schindler, R. Stipperger, G. Fladenhofer és E. Kulmon, a horvát résztvevők közül D. Rihtman-Augustin és M. Cernelic. A magyarok közül Csoma Zsigmond, Niedermüller Péter, Winkler Ferenc, L. Imre Mária, Timaffy László és Lukács László. Sajnálatos módon a két bejelentett szlovákiai előadó az ülésen nem tudott résztvenni. A konferenciának 12 osztrák, 4 jugoszláv és 30 magyar résztvevője volt.

Az ülészakhoz egy tanulmányi kirándulás is kapcsolódott két faluba, Almásneszmélybe és a nagyobbbrészt német lakosságú Dunaszentmiklóásra. A záróülésen a résztvevők határozatokat dolgoztak ki a további teendőkről s megállapodás jött létre arról, hogy a következő konferenciát az osztrákok rendezik. Örvendetes eredményként könyvelték el, hogy ezen a konferencián döntően a fiatal nemzedék kaphatott fórumot.

Barabás Jenő

Lakodalom szimpozion Nagykőrösön
1982. május 7–9.

A nagykőrösi Arany János Múzeum a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékével és a TIT Pest megyei szervezetével együttműködve rendezte meg néprajzi konferenciáját a lakodalom témakörében. A nagykőrösi tanácskozás nem volt előzmény nélküli: két évvel korábban etnográfusok és régészek közösen vitatták meg ugyanitt a halottkultusz kutatásával kapcsolatos kérdésköröket. Külön öröm, hogy e konferencia előadásai épp a lakodalom szimpozion idején jelentek meg az „Előmun-

kálatok a Magyarság Néprajzához” tizedik köteteként az MTA Néprajzi Kutató Csoportja kiadásában, Hoppál Mihály és Novák László szerkesztésében.

A tanácskozás első napján délelőtt Gunda Béla elnökölt, az elhangzó előadások a házassági kapcsolatrendszer témakörébe illeszkedtek. F. Györgyi Erzsébet előadása a lakodalom hazai kutatásának kérdéseit foglalta össze. Novák László Viselkedés, házassodás egyházi és világi szabályozói, meghatározói a XVII–XIX. században címmel tartott előadást. Őrsi Julianna elméleti igényű kérdésfelvetése rámutatott azokra a közgazgatási, birtoklási, gazdasági és vallási tényezőkre, amelyek meghatározzák egy település vagy több faluközösség exogám, ill. endogám jellegű házassági gyakorlatát. A hozzászólók hangsúlyozták az antropológiai hasonlóságok és a kultúrokológiai tényezők szerepét.

Kakuk Mátyás előadásában az egyházi irányítást mutatta ki a Kunszentmártonban 1719 és 1900 között megkötött házasságok időpontjának meghatározásában. Kutatásainak figyelemre méltó tanulsága, hogy tipikusnak csak azokat a házasságkötéseket lehet tekinteni, ahol a házasuló hajadon illetve legény. A mezővárosi társadalom irányító, szabályozó működését mutatta be Novák László: *Móring, mórिंगolás* és Szilágyi Miklós: *A házasság és a leányági öröklés szokásai* című előadása.

A délelőtti program befejezéseként a nagykovácsi Arany János Múzeumban Szabó László nyitotta meg a „Lakodalom Szolnok megyében” című kiállítást.

A délutáni előadások a lakodalom interetnikus kapcsolatait vették sorra Balassa Iván elnökletével. Márkus Mihály *Szlovák lakodalmi szokások* című előadása nyomán élénk vita bontakozott ki a szlovák terminológiák – *bobájka, morvány* – magyarországi elterjedtségéről. Részletesen szólt erről a kérdéstről *Lakodalmi szokások Észak-Magyarországon* című előadásában Cs. Schwalm Edit. Bódi Erzsébet másnap elhangzott, de témájában ide illő tanulmánya a kenyér és a kalács rituális szerepét elemezte a nyugati szlávok lakodalmi szokásaiban. Neufeld Lajos szlovákiai lakodalmi szokásokat, Krupa András a nagybányai szlovákok lakodalmát mutatta be. Sarosácz György a baranyai horvát lakodalmi szokásokról, Hocópán Sándor a battonyai románok házasságkötéséről beszélt. Jung Károly *A hajnali mosdatás kérdéséhez* címmel tartotta meg előadását.

A konferencia második napján a lakodalom elemeinek elemzésére került sor Voigt Vilmos elnökletével. Szabó László a lakodalmi szövegek, játékok esztétikai kérdéseit vizsgálta. Rámutatott azokra a pszichikai tényezőkre is, amelyek lehetővé teszik, hogy a különben esztétikai értékkel alig rendelkező vőfélyversek a lakodalom minden résztvevőjére rendkívüli módon hassanak. Mándoki László a lakodalomban elhangzó találókérdések előfordulását, funkcióit és típusait elemezte. Gulyás Éva az alföldi lakodalmi jegyajándékokról tartott előadást. Sztrinkó István *A lakodalom és a ház funkcionális összefüggései* című előadásában mutatta be, hogy miként lehet egy szokássor kerete a lakóház, milyen szerepet kapnak az udvar, a gazdasági épületek a lakodalomra történő felkészülés és a lakodalom során. Bartha Elek a küszöb és a tűzhely rituális szerepét vizsgálta a lakodalmi szokásokban.

A délután sorra kerülő ülésszak elnöke F. Györgyi Erzsébet volt a megbetegedett Ujváry Zoltán helyett. Az itt elhangzó előadások a lakodalmi szokásrend táji eltéréseit elemezték.

Bakó Ferenc a palóc lakodalomnak azokra a vonásaira mutatott rá, amelyek hozzásegíthetnek a palócság etnikus sajátosságainak meghatározásához, ugyanakkor lehetővé teszik falucsoportok, kisebb néprajzi egységek elkülönítését. **Barna Gábor** az Ung vidéki magyarság lakodalmi szokásairól állapította meg, hogy bennük a vőfélyek irányító, „karmester”-szerepe sokkal kevésbé érvényesül, mint például az Alföldön. **Bathó Edit** a jász lakodalom szokásrendszerét vizsgálta, rámutatva a jászsági lakodalmakba beszűrődő észak-magyarországi hatásokra. **Korkes Zsuzsa** a Kiskunság déli településeinek lakodalmi szokásait kutatta. Kiskunmajsán, Kiskunfélegyházán felfedezhette a Jászságból idetelepülők kultúrájának nyomait, ennél azonban sokkal erősebbnek találta a nagy, délföldi katolikus város, Szeged hatását. **Bereczki Ibolya** a tiszasülyi házasságkötés XX. századi változásait írta le, valamint rámutatott a Tiszasülyt a Jászsághoz közelítő, illetve attól elválasztó kulturális jellemvonásokra.

Solymos Ede és **Göldner Márta** *Lakodalomszervezés Baja környékén* című előadásában a lakodalom eddig kevésbé megfigyelt gazdasági momentumaira helyezte a hangsúlyt. **Madar Ilona** a Só-vidéki lakodalmat mutatta be, utalva a szórakozási alkalmak, a párválasztás gazdag, színes szokásvilágára. **Lackovits Emőke** utolsó napi programból előrehozott előadása a táji sajátosságok témaköréhez is kapcsolódott: a lakodalmi viselet színszimbolikáján keresztül az egész kalotaszentkirályi lakodalomról képet kapott a hallgatóság.

„A lakodalom és jelzésrendszer” összefoglaló címet kapták a konferencia harmadik napi előadásai **Szépe György** elnöklésével. **Voigt Vilmos** előadásában egy eddig kevés figyelmet kapott műfajt elemzett, a menyasszonysiratókat, amelyeknek legszebb darabjait a moldvai csángóknál jegyezték fel. Rámutatott az elméleti kérdések tisztázása mellett a további gyűjtés fontosságára. **Niedermüller Péter** *Az akció mítosza* címmel megtartott előadása hangsúlyozta a lakodalom „ünnepe”-jellegének nagy jelentőségét, hiszen a lakodalom sűrített formában tartalmazza a közösség értékrendjének legfontosabb kulturális tartalmát, elemeit. **Szuhay Péter** korreferátuma konkrét példával is illusztrálta az értékek és normák átalakulását a mai lakodalmakban.

A konferenciát **F. Györgyi Erzsébet** értékelte hozzászólásában. Hangsúlyozta, mennyire fontos, hogy az elméleti igényű kérdésfeltevések és a konkrét anyagfeltáró munka találkozzanak. Bár a lakodalom néprajzi irodalmunk gazdagon dokumentált fejezete, összefoglalóan ma is alig tudunk róla valamit. A nagykőrösi lakodalmi konferencia ezen a tényfeltáró és összegző úton jelentett komoly előrelépést.

– **T. Bereczki Ibolya**

Erosz a folklórbán

Balatonalmádi, 1982. május 18–20.

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport Folklór Osztálya, az ELTE Folklore Tanszéke, valamint a KLTE Néprajzi Tanszéke – a Népművelési Intézet hathatós támogatásával – a fenti címen tudományos konferenciát rendezett. Az igen nagy és széleskörű érdeklődésnek az egyik oka nyilvánvalóan a téma szokatlansága volt; a konferencia során azonban bebizonyosodott, hogy valódi tudományos problémákról van szó. Az etnoló-

giai, szociológiai, történeti, néprajzi aspektusú tanulmányok igen széleskörűen tárták fel az erosz (szexualitás, erotikum, pornográfia, obszcenitás) különböző megjelenési formáit a folklór, valamint a kultúra egyes területein. Az előadások a hagyományos paraszti kultúra mellett a középkori társadalom, sőt a mai közösségek ide kapcsolódó anyagát is vizsgálták. A tanácskozás talán legfontosabb tanulsága, hogy e látszólag egzotikus téma is bizonyítja, a kulturális jelenségeket mindig csak a társadalom, az adott közösség kontextusában lehet vizsgálni; a fogalmak, a jelenségek elemzése csak ily módon válhat relevánssá. Mindemellett a konferencia rámutatott a kutatás fehérfoltjaira is – elsősorban az antropológiai szemléletet hiányolhatjuk. A konferencia fontosságát nem lehet lebecsülni, s csak remélhetjük, hogy a következő évek e kutatási területen is további eredményeket hoznak.

Niedermüller Péter

Iparrégészeti szimpózium Veszprémben

A MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága az idén másodízben rendezte Iparrégészeti szimpóziумát augusztus 9–11 között. Az első Sopronban rendezte 1980-ban, s az ott elhangzott előadások azóta megjelentek a VEAB kiadásában *Iparrégészeti kutatások Magyarországon (Égetőkemencék régészeti és interdiszciplináris kutatása)* címmel (Veszprém, 1981.). Jelen beszámoló írója a soproni I. Iparrégészeti szimpóziumon a különböző területeken kialakult faszénégető boksatípusokról, a fa összerakásának módjairól, az égetés technológiájáról stb. tartott előadásával a néprajzi kutatásoknak az iparrégészeti vizsgálatok területén értékesíthető tapasztalatairól számolt be.

Az idei II. Iparrégészeti Tanácskozáson *A magyar bányászat középkori kezdetei (A fémbányászat kora)* címen mondott előadást. A tanácskozás első napján a fazekasmészégető- és a tégláégető kemencék régészeti feltárásáról hagzottak el előadások az egész ország, de különösen a Dunántúl földrajzi-topográfiai keretein belül. Az előadásokat követő vitákban és hozzászólásokban igen gyakran kitűnt a problémalátás néprajzi szemszögének az eredményessége. Különösen vonatkozik ez a formai és technológiai típusok meghatározása és rendszertani besorolása esetére. (A kormeghatározás munkájában lényegesen alulmarad a néprajzi módszer alkalmazhatósága.)

A tanácskozás második napjának témája a bányászat, a kohászat és a vasműveség régészeti problémáinak a vizsgálata volt. Az ásatásokkal a régi ipari telepek technológiájának megfejtésével régészek és ipari szakemberek közös erőfeszítéssel foglalkoztak. Jelen beszámoló szerzőjének előadása különösen arra igyekezett ráirányítani a figyelmet, miképpen lehet a régészeti ásatásokból és a történészek archivális feltárásaiból származó adatsorok hézagait, hiányzó lánczemeit kitölteni az etnográfiai vizsgálatok segítségével. A feltűnően gyér írásos adattal dokumentált középkori magyar bányászat fényre derítése érdekében felhívja a figyelmet a magyar (hely-)névanyag fokozottabb elemzésére (ezt részben már Györffy György, Heckenast Gusztáv elvégezték), valamint a vonatkozó szovjet néprajzi és történeti irodalom Uralra, Kaukázusra, Altájra stb. lokalizált kutatási eredményeire.

A VEAB Iparrégészeti Munkabizottságának létrejöttét indokolta a kutatások interdiszciplináris kiterjesztése ill. összefogásának szükségessége. Egyik legközelebbi terve a magyarországi műhelyek és égetőkemencék leletkataszterének összeállítása és kiadása, amely a régészetileg feltárt vagy megfigyelt műhelyeket és kemencemaradványokat sorolja fel. A kataszter magában foglalja a műhelyekben talált feldolgozott vagy feldolgozásra váró nyersanyagok maradványait, a szerszámokat, a termékek és melléktermékek számbavételét és kiértékelését, ezen leletanyagokon végzett természettudományos vizsgálatok eredményeit. A kataszter rendszerében helyet kapnak a régi bányák, fazekas-, tégláégető-, mészégetőkemencék, színesfémolvasztó- és vasolvasztó kemencék, a régi faszénégető boksák valamint a kovácsműhelyek és a fémfeldolgozás egyéb műhelyei az üvegipari emlékekkel együtt.

A tanácskozás harmadik napján éppen ezen tervek elméleti és gyakorlati tenni-valóiról folyt nyílt, gyümölcsöző vita, amelyben résztvettek a VEAB illetékesei mellett a MTESZ és a MTA különböző szervezeteinek kiküldöttei is.

A tervezett leletkataszter rendszerének a bányászati topográfia fejezetéhez jelentős hozzájárulás lehet az MTA Kézirattárának, az OSZK Kézirattárának és a soproni Központi Bányászati Múzeum Adattárának az egykori Alsó- és Felső-Magyarország bánya- és kohóiparára vonatkozó topográfiai adattömege.

Hegy Imre

Az 1984-es folklorizmus konferencia előkészítése

A három évenként Bács-Kiskun megyében megrendezésre kerülő Dunamenti Népek Folklor Fesztiváljával egyidőben, először 1978-ban, majd 1981-ben Kecskeméten a folklorizmus aktuális kérdéseiről és elméleti problémáiról nemzetközi konferenciát szerveztek. A konferencia anyagait a Népművelési Intézet adta ki „Folklor – Társadalom – Művészet” című sorozata keretében. (E rendezvényekről az Ethnographia 1979. 258–260. lapján ill. az 1982. évfolyamban olvasható beszámoló.) Az ELTE BTK Folklore Tanszéke mint a konferencia egyik társ-szervezője, a folklorizmus témakörrel foglalkozó hazai kutatások összehangolását szeretné kezdeményezni, azzal a szándékkal, hogy a következő, 1984-ben esedékes újabb konferencián elhangzó előadások jobban megalapozott kutatásokra támaszkodhassanak. Az 1984-es konferencia témája a „Folklorizmus-kalendárium” jelensége, ezért erre a témára szeretnénk a folklor mai formái iránt érdeklődő kutatók figyelmét felhívni.

Úgy véljük, hogy mindazokon a területeken, ahol helyi kezdeményezésre vagy egyéb céllal az egykori ünnepi szokások felelevenítésére sor kerül, kitűnő alkalom nyílik arra, hogy e felélesztési kísérleteket, rekonstrukciókat és hasonló eseményeket a folklorizmus szempontjából lehessen vizsgálni. Ugyanakkor a fenti témamegjelölés módot ad a régi ünnepi szokások helyébe lépő újabb formák felmérésére is. Magától értetődik, hogy az utóbbi években rohamos gyorsasággal elszaporodó, tájjellegű, sokszor idegenforgalmi vagy kereskedelmi céllal rendezett, de a folklórral összekötött rendezvények bemutatása, aprólékos elemzése, a folklór alkalmazásmódjának vizsgálá-

lata mennyire nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a mai folklór létezmódjáról képet lehessen alkotni.

Ezért szeretnénk a figyelmet a téma, illetve az eljövendő konferencia iránt felkelteni. Szándékunkban áll 1983 őszén Budapesten, az ELTE Folklore Tanszéken olyan megbeszélést szervezni, amelyen ki-ki bemutathatná kutatásai eredményeit. E megbeszélés anyagainak megjelentetésére megfelelő formában a Folklore Tanszék vállalkoznék.

Ehhez minden javaslatot, kezdeményezést köszönettel vesszünk.

Cím: ELTE BTK Folklore Tanszék
„Folklorizmus”
H-1364 Budapest, Pf. 107.
Pesti Barnabás u. 1.

SZEMÉLYI HÍREK

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos titkára 1982. március 1-től dr. Tátrai Zsuzsanna.

A Borsodi-Abaúj-Zemplén megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettesévé nevezték ki 1982. július 1-től dr. Fügedi Márta osztályvezetőt.

A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Osztályának vezetőjévé 1982. július 1-től dr. Viga Gyula muzeológust nevezték ki.

A mezőkövesdi Matyó Múzeum igazgatója lett Hankóczy Gyula, aki korábban a miskolci múzeum etnográfus muzeológusaként dolgozott.

*

A szolnoki Damjanich János Múzeum új etnográfus muzeológusa 1982. júniusától T. Bereczki Ibolya.

*

A kaposvári Rippl-Rónai Múzeumba 1982. július 1-től Molnár Ágnes etnográfus kapott muzeológusi kinevezést.

*

A békéscsabai Munkácsy Mihály múzeum új etnográfus muzeológusa 1982. július 1-től Sinkó Rozália.

*

A Néprajzi Múzeumban kapott alkalmazást 1982. július 1-től Tarr Ilona etnográfus.

*

Kandidátusi értekezés megvédése

1982. május 26-án került sor az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tanácsstermében Pócs Éva *A magyar ráolvasások* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitájára.

Az értekezés opponensei Dömötör Tekla egyetemi tanár, az irodalomtudományok doktora és Ujváry Zoltán egyetemi tanár, az irodalomtudományok kandidátusa voltak. A Tudományos Minősítő Bizottság által kijelölt bizottság elnöki tisztségével Vargyas Lajost, az irodalomtudományok doktorát, a titkári teendőkkkel Katona Imrét, az irodalomtudományok kandidátusát bízták meg.

Pócs Éva anyagfeltáró, rendszerező, elemző munkát végzett a magyar folklór eddig lényegében feltáratlan műfajáról. A magyar ráolvasás anyagát mint mágikus gyakorlatot és mint szöveget vizsgálta, területi és társadalmi környezet szerinti rétegeinek megállapítását is megkísérelte. Értekezésében meghatározta a ráolvasás műfaját, megvizsgálta a hiedelemrendszerben betöltött szerepét, feltárta a magyar ráolvasások kapcsolatait Közép-Európa ráolvasás gyakorlatával és szövegtípusaival. Az anyag rendszerezésével Pócs Éva egy olyan ráolvasás katalógus alapjait is megteremtette, amelyet külföldi kutatókkal együttműködve nemzetközi katalógussá lehet fejleszteni.

Pócs Éva értekezését a bíráló bizottság egyhangúlag elfogadta és javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy a jelöltnek ítélje oda az irodalomtudományok kandidátusa tudományos fokozatot.

Tátrai Zsuzsanna

Egyetemi doktori disszertációk

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen Bosnyákné Örsi Julianna *Egy nagykun mezőváros (Karcag) újkori paraszti társadalma*; Niedermüller Péter *Szokás és társadalom (A lokális szokáskutatás lehetőségei)* című értekezésével szerzett doktori címet.

MÚZEUMI HÍREK

A néprajzi gyűjtő és feldolgozó munka Veszprém megyében

A veszprémi Bakonyi Múzeumban 1973 óta két néprajzos-muzeológus szakember dolgozik: **Törő László** és **S. Lackovits Emőke**. (1977-ben került a múzeumhoz a frissen végzett **Z. Szabó Ágnes**, aki 1979-ben már elment.) A két etnográfus legfontosabb tudományos feladata a néprajzi gyűjtemény gyarapítása és a helyszíni gyűjtött anyag feldolgozása. Ezen kívül a megyében folyó néprajzi munkákat szervezik és irányítják.

1. A Bakonyi Múzeum néprajzi gyűjteménye 1982. június 30-án 12 122 db tárgyból állott. A tárgyi anyag egy része az 1950 előtti gyűjtésből származik – hisz olyan kiváló elődök kezében volt a megye néprajzi kutatásának irányítása, mint **Herkely Károly** és **Vajkai Aurél**. A régi, háború előtti gyűjtésből 1 585 db tárgy származik, amely ma is gyűjteményünk egyik legértékesebb csoportja: 32 halászati-vadászati tárgy, 112 gazdálkodási eszközt, 517 pászorfaragást és állattartási eszközanyagot tartalmaz, amelyek közül legértékesebbek a XVIII. század végi, XIX. századi tükrösök, beretvatokok és pászorbotok, valamint a 20 db türelemüveg. A 321 db textil (szőttesek, hímzések, viseleti darabok) között külön említést érdemelnek a színes és főként fehér hímzések, valamint a posztból készült viseleti darabok. 237 db XVIII–XX. századi kerámia, közülük az úrasztali edények külön is figyelemre méltóak. 50 bútort, 60 szokástárgyat és rendkívül értékes 184 db céhes tárgyat (céhbehívótáblák, céhládák, céhpecsétek, céhzászlók) foglal magába ez a gyűjteménycsoport.

A gyűjtemény másik részét az 1950–60-as években gyűjtött tárgyak alkotják, amelyek közül külön is kiemelkedik a nagyvázsonyi és a bakonybéli monográfikus tárgygyűjtés, amely anyaga 90 %-ban az említett két helyen létesített szabadtéri néprajzi múzeumba került kiállításra. A gyűjtemény harmadik csoportja az 1970–80-as években gyűjtött tárgyakból áll, amelyre a leletmentő gyűjtéseken és a jelentősebb egyedi darabokon (pl. egy XIX. századi céhkorsó, XIX. század eleji cserépkályha) kívül a monográfikus tárgygyűjtési törekvés a jellemző. Így került be a múzeum néprajzi gyűjteményébe 1977-ben a zánkai együttes 178 darabja (**Z. Szabó Ágnes** és **Törő László** gyűjtése), 1978-ban a Bakonyszúcsról származó 91 db-ból álló gazdálkodási tárgycsoport (**Törő László** gyűjtése), majd 1978/79-ben a nemesvámosi 430 db-os textilgyűjtemény (a paraszti élet minden területén alkalmazott textiliákat felöleli – **Z. Szabó Ágnes** és **Törő László** gyűjtése), a Káli medence községeiből származó tárgy-együttes, amely eddig 210 db-ból áll, de további bővülése várható (**Z. Szabó Ágnes**, **Törő László**, **S. Lackovits Emőke** gyűjtése).

1979-ben létrehoztuk a gyermekjáték gyűjteményt, amely eddig 327 db-ból áll, közte az 1930-as évekből való 64 városi óvodai játékkal (**S. Lackovits Emőke** gyűjtése). Ehhez kapcsolódóan egészítettük ki a gyermekviseleti gyűjteményt 66 viseleti darabbal (**S. Lackovits Emőke** gyűjtése).

Az 1979–82. években a monográfikus tárgygyűjtések eredményeként került a múzeumba Jásdról a Kallócz-malom teljes anyaga egy háztartás minden eszközével együtt (119 db – S. Lackovits Emőke gyűjtése). Külön kiemelésre érdemes egy fülkében álló, fából faragott, festett XVIII. század végi 35 cm magas Krisztusszobor. Létrehoztunk egy állandóan bővülő nemzetiségi viseletgyűjteményt is, amely eddig 205 db-ot tesz ki (Tótvázsonyból, Városlődről, Ősküről S. Lackovits Emőke, Márkóról Törő László gyűjtése). Az alig néhány tárgyból álló szakrális gyűjtemény ma már 145 db-al gyarapodott (Törő László és S. Lackovits Emőke gyűjtése). Cigány viseleti anyag is bővíti a néprajzi gyűjteményt (27 db – Törő László gyűjtése). 1981/82-ben Adorjánházáról 382 db-ból álló tárgye gyűjtés került be (Szalóky Károly gyűjtése), Bakonyszentkirályról pedig egy teljes kovácsműhely (259 db – Törő László gyűjtése). Városlődről egy 563 db tárgyat magába foglaló teljes háztartás, Magyarpolányból 28 db-ból álló viseletgyűjtés, Takácsból egy 70 db-ból álló háztartás, Tótvázsonyból 51 db-os gyűjtés, Szentgálról pedig 24 db tárgy, amely a kismemesi lakáskultúrát képviseli (S. Lackovits Emőke gyűjtései). Szentgálról és Magyarpolányból további tárgye gyűjtések gyűjtését tervezzük, hasonlóan a Káli medence falvaiból is. Egyedülálló megyénkben az a nyolc db-os csoport, amely a monoslói régi temető tulipános fejfáiból áll. Sajnos egy tűzvész következtében a még meglévő többi fejfa elpusztult (S. Lackovits Emőke gyűjtése). Több teljes műhely is található a gyűjteményben: takács, cipész, kádár, kovács, kötélverő (utóbbiak Törő László gyűjtései), rézműves, paszmányos és mezőgazdasági favilla készítő.

A tárgyak kartonozottsága 70 %-os, korszerű peremlyukkártyás nyilvántartásuk és fényképezésük folyamatos.

2. A néprajzi gyűjtemény másik nagy csoportját az adattári anyag alkotja, amely 1982. június 30-án 23 745 db-ból állott. Ez a mennyiség a hivatásos kutatók témagyűjtéseiből, gyűjtési jelentéseiből, az önkéntes néprajzi gyűjtők pályamunkáiból, helyszíni gyűjtéseiből és a céhes anyag dokumentációjából tevődik össze. Utóbbi 4 721 db-jával a gyűjtemény legértékesebb csoportja. (Összesen: 48 471 gépelt oldal.)

3. A múzeumban folyó kutatások az etnográfus szakemberek kis létszáma miatt külső munkatársak közreműködésével folynak. Öt nagy témacsoportot emelhetünk ki:

- a) a Káli medence történeti – néprajzi feltárása,
- b) a gyermekélet-kutatás,
- c) a nemzetiségi kutatás,
- d) a megye népművészetének vizsgálata,
- e) a céhtörténeti kutatások.

A Káli medence történeti – néprajzi feltárásáról a Néprajzi Hírekben (XI. 1982. 43–45. l.) már beszámoltam. Annyit fűznék csak hozzá, hogy közben személyi változások történtek és az évente tervezett előtanulmányok közül kilenc elkészült. (Lukács László a korombíróról, a régi konyhaműveletekről és a kakasütéssel egybekötött zenészsavatásról írt egy-egy közleményt; Csoma Zsigmond a cseregyerek rendszerről és a borkereskedelemről írt két tanulmányt; Gelencsér József a szentbékállai erdőbirtokosságról, Tamás Márta az állattartáshoz kapcsolódó kifejezésekről; S. Lackovits Emőke pedig a XVIII–XIX. századi köveskáli református sírjelekről és a templomi ülésrendről írta meg dolgozatát, amelyek az 1983-as múzeumi évkönyvben jelennek meg.

A gyermekélet kutatás 1979-ben kezdődött „A falusi gyermekek élete Veszprém megyében 1868–1945” című kiállítás megrendezésével. Ez a munka többségében önkéntes gyűjtők közreműködésével folyik. A gyermek életét fogantatásától felnőtté válásáig vizsgálják, kiegészítve a történeti-néprajzi kutatásokat iskolatörténeti kutatással is. Eddig négy tanulmány született a témában. (A kiállítás címével megegyező című katalógustanulmány jelent meg Fodor Zsuzsa és S. Lackovits Emőke munkájaként. Süle Sándor: *A gyermek élete születésétől ifjúkoráig a Somló vidékén a XIX–XX. században* címmel; Fodor Zsuzsa: *Adatok a népoktatás történetéhez Veszprém megyében 1868–1945*; S. Lackovits Emőke pedig *Adalékok a falusi gyermekek életéhez Veszprém megyében 1860–1945*. címmel írt tanulmányt. Utóbbi 1982-ben jelenik meg a múzeumi évkönyvben. De készül Tamás Károlyné és Szabó Jenőné dolgozata is a szentgáli és a padragi gyermekek életéről.)

A megye nemzetiségi lakosságának népi kultúrája vizsgálatára létrejött a HNF Nemzetiségi Munkabizottsága, amelynek néprajzi tanácsadója S. Lackovits Emőke. A munkabizottság a nemzetiségi (német és szlovák) lakosságú községekből fogja össze az önkéntes néprajzi gyűjtőket. A Bakonyi Múzeum ezzel a Munkabizottsággal együttműködve végzi a nemzetiségi néprajzi kutatásokat. Ez a munka a néprajz minden területére kiterjed (S. Lackovits Emőke összeállított egy 30 témakört felölelő kérdőívcsoportot, amely segítségével a gyűjtőmunkát végzik). Legtöbb eredmény eddig a szokások, a szakrális néprajz és a népviseletek kutatása terén született. A nemzeti-ségek néprajzi kutatása tíz évre szól. Ebben a munkában eredményesen dolgozik Hadnagy László, a pápai Helytörténeti Múzeum igazgatója.

A megye népművészetének kutatása is folyamatos munka. Jelenleg az Európa Kiadó által tervezett sorozatban külső munkatársak bevonásával készítjük Veszprém megye népművészetét bemutató kötetet, amelyben a múzeum két etnográfusa több témát is feldolgoz. A népművészeti kutatás keretében tervezzük a múzeum egyes tárgycsoportjairól katalógus kiadását (eddig Törő Lászlónak készült el a megye fehérhímzéseit bemutató munkája. A következőt a megyében levő úríhmzésekről S. Lackovits Emőke készíti el).

Rendkívül jelentősek a céhtörténeti kutatások, amelyek Nagybakay Péter nevéhez fűződnek. A témában több tanulmánya jelent meg a céhes tárgyi és dokumentumanyagról a múzeum évkönyvében és országos kiadványokban. A Bakonyi Múzeum néprajzi gyűjteményében levő gazdag céhtörténeti anyag feldolgozása Nagybakay Péter munkájának eredménye.

Néhány szóban utalni kell a publikációs tevékenységre. Az utóbbi esztendőben a múzeumi évkönyvben Vajkai Aurélnak, Nagybakay Péternek, Békefi Antalnak, Petánovics Katalinnak, Z. Szabó Ágnesnek és S. Lackovits Emőkének jelentek meg néprajzi munkái. De múzeumunk évkönyvében vár megjelenésre Csoma Zsigmondnak és Solymos Edének egy-egy tanulmánya is. Folytonosan együttműködünk az ország más múzeumaiban dolgozó szakemberekkel, de mi is készítünk publikációt más múzeumi és országos kiadványba.

4. Eredménytelenebb lenne a néprajzi kutatómunka, ha az önkéntes gyűjtők nem működnének együtt a múzeum munkatársaival. Az utóbbi években nagyon jól dolgozó gyűjtőhálózatot sikerült kiépíteni, amely állandóan bővül. Az önkéntes gyűjtők rendszeresen találkoznak a Bakonyi Múzeum Baráti Kör Néprajzi Szakcsoport-

ján belül működő Néprajzi Szakkörben egymással is, de a múzeum munkatársaival is (S. Lackovits Emőke vezeti a szakcsoportot és a szakkört). A foglalkozásokra egy-egy megadott témában általuk gyűjtött anyagot hoznak, amelyet megbeszélünk, és amely a múzeumi adattárba kerül. A gyűjtéseken kívül az évente a megyei Múzeumi Igazgatóság és a Veszprém megyei Tanács VB. Művelődési Osztályával közösen meghirdetett néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázaton pályamunkáikkal vesznek részt, minden évben 3–4 országos helyezést is elérnek. A legkiemelkedőbb munkát Tamás Károlyné Kiss Tóth Vilma, Szabó Jenőné, Borók Edit, Sófalviné Tamás Márta, Ebele Ferenc, Süle Sándor, Szabó Dénes, Bán Ferenc és Koppányi István végzik. Ebben az évben a pályázatok történetében először talán sikerül a HNF Veszprém megyei Bizottsága segítségével egy kötetnyit kiadni, amelyet a következő esztendőben is szeretnénk folytatni. Van ugyan egy kiadvány, a Hadnagy László szerkesztésében évente megjelenő „Honismereti Tanulmányok”, de ez különböző okok miatt nem tudja a néprajzi pályázatokat megjelentetni. A Múzeum Baráti Körnek is van egy kiadványsorozata – „Baráti körű dolgozatok” – de ebben egyetlen kis terjedelmű munka jelenhet csak meg. Itt lát a közeljövőben napvilágot Tamás Károlyné: *Első kenyérsütésem* című dolgozata.

5. Külön kell szólni a néprajzi fotóanyagról, amely dokumentálja a gyűjtéseket és feldolgozásokat, ugyanakkor forrás is. A néprajzi fotónegatívek száma 9000-re tehető, amelyet még 4000 dia és 800 archív felvétel ill. az ezekről készült másolat egészít ki. A leggazdagabb anyag a népművészet, népi építészet, temetők, szakrális emlékek, viseletek, népszokások, család és gyermekélet témákban és tárgy-együttesekről van Róka Lajos és Szertel Sándor fényképezés munkájának eredményeként. Ez évben Rádóczy Csaba közreműködésével fotósaink megkezdik a néprajzi filmézést is.

6. A közművelődési munka a Múzeum Baráti Kör Néprajzi Szakcsoportjának tevékenységében: előadásokban, kiállításokban, ismeretterjesztő publikációkban és az évente megrendezendő honismereti tábor tevékenységében realizálódik. Nagyon eredményes munkát végez az 1978 óta működő Múzeum Baráti Kör (Geiszt Jakabné népművelő, Kralovánszky Alán régész, Ilosvay György ornitológus és S. Lackovits Emőke szervezésében és irányításával). A Néprajzi Szakcsoport munkáját emelem csak ki, amelynek szakköréről már szóltam. A Szakcsoport keretében évente három alkalommal szervezünk előadásokat. Eddig Bálint Sándor, Morvaj Judit, Domokos Pál Péter, Varga Gyula, Andrásfalvy Bertalan, Bárh János, Filep Antal, Lukács László tartottak előadást a szakrális néprajzról, a paraszti társadalomról, a moldvai magyarokról, a kisenemességről, a hallgatóság nélküli népművészetről, a búcsúkról és a búcsújárásról, a magyarság táji – történeti tagolódásáról és a bugenlandi magyarokról. Ez év szeptemberétől a néprajztudomány magyar tudósairól kezdünk egy sorozatot. Az első előadást Selmeczi Kovács Attila tartotta Györffy Istvánról.

A múzeum munkatársai évente 20–30 ismeretterjesztő előadást tartanak, elsősorban a népi építészet és népművészet témakörben. Utóbbiak iránt különösen nagy az érdeklődés a megyében működő díszítőművész szakkörökben. Ezeknek az előadásoknak egy részét a Megyei Művelődési Központ szervezésében tartjuk meg, akik segédeszközöket is rendelkezésünkre bocsátanak.

A Bakonyi Múzeum belső átalakítási munkálatai miatt a kiállítások rendezése átmenetileg az épületben szünetel. De készül a jövő évre az új állandó kiállítás, amely-

nek néprajzi részét a céhtröténeti anyag képezi, s amelynek forgatókönyvén a múzeum munkatársai már dolgoznak. 1977 óta mindössze egy önálló néprajzi kiállítás született, de két kiállításnak volt néprajzi része (1978-ban a „75 éves a Bakonyi Múzeum” című jubileumi kiállítás V. Fodor Zsuzsa történész rendezésében néprajzi résszel, 1979–80-ban: „A falusi gyermekek élete Veszprém megyében 1868–1945” címmel V. Fodor Zsuzsa és S. Lackovits Emőke rendezésében és 1979–82 között az „Agyagművesség” címmel Cs. Dax Margit régész rendezésében néprajzi résszel). A Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság több szabadtéri néprajzi múzeummal és kiállítással is rendelkezik: így Tihanyban a halászcéh-ház és a parasztgazda ház, Nagyvázsonyban a Schumacher-ház és a rézművesműhely, Bakonybélben a Haspray-ház és a villakészítőműhely, Veszprémben a kismemesi Bakonyi-ház, Zánkán az Úttörővárosban egy parasztgazda háza látható. De néprajzi anyag található a felsőörsi helytörténeti kiállításban is – a szőlő termesztésről. Ha a helyreállítási munkálatok befejeződnek, elkészül a bakonyiszentkirályi kovácsműhely és a városlódi német gazdaház (Törő László ill. S. Lackovits Emőke rendezésében).

A közművelődési munka része az ismeretterjesztő publikációk készítése, amelyet a múzeum etnográfusai helyi kiadványok számára készítenek. Évente 5–10 különféle témájú ismeretterjesztő cikk jelenik meg.

Végezetül a közművelődési munkának az ifjúságot mozgósító részéről, az évente megnyíló megyei honismereti táborról kell szólni, amely Törő László vezetésével és szervezésében működik. A helytörténet és néprajz iránt érdeklődő fiatalok előadásokon ismerkednek a megye és a magyar nyelvterület néprajzi jellegzetességeivel, történeti emlékeivel. Az előadók országos hírű szakemberek, valamint a múzeum és a megyei levéltár munkatársai. Az előadások mellett néprajzi filmeket is bemutatnak a résztvevőknek, akik a helyszíni gyűjtésekbe is bekapcsolódnak. A tábor helye Bakonyoszlop, időtartama tíz nap.

S. Lackovits Emőke

Egy mezőtúri gyógykovács tárgyi hagyatéka a Damjanich Múzeumban

Az elmúlt évben a Néprajzi Múzeum számára Szöllösi Antal kovácsmester örökösei néhány tárgyat ajánlottak fel. A Néprajzi Múzeumnak azonban csupán pár darabra lett volna igénye, s ezért értesítette a Damjanich Múzeumot, hogy a műhely egész berendezésén kívül eladó a ház teljes berendezése is, s célszerű lenne megvásárolni a hagyatékot. Szolnoky Lajos és Molnár Mária jelenlétében megállapodtunk a teljes vételről. 45 000 Ft-ért a négyszobás lakás teljes berendezését, a műhely szerszámanyagát, a félkész termékeket és az anyagként összegyűjtött vasakat együtt vásároltuk meg a Szolnok megyei Tanács által biztosított külön összegből. A leltározást három héten át egy tíz tagú munkaközösség végezte. 1265 tételt, 2800 db tárgyat tett ki a lakásbelső és melléképületek anyaga, míg a műhely 485 tétele, 608 tárgy szerszámokból áll. A félkész termékek és átválogatott vasak (közülük a díszesebb vasalások, szerszámok, stb. kerültek be) a jövő esztendőben kerülnek leírásra. Ez 3–400 db tárgy.

Szöllösi Antal az 1920–30-as évek fordulóján tanulta mesterségét, majd a huszároknál 1934–35-ben gyógykovács képesítést szerzett, s specialitása – mint önálló kovács mesternek – a lópatkolás, lógyógyítás volt. Szerszámanyaga is ezt tükrözi, noha koci vasalásoktól a mai igényeket kielégítő beton vasakból hegesztett temetői koszorútartókat mindent készített.

1936-ban nősült, feleségül véve Nádházi Margitot, egy régi gazdálkodó család lányát. A hagyatékban ezért négy generáción át a parasztcsalád emlékeitől, bútoraitól a mezővárosi iparos hagyatékán át a vidéki értelmiségi réteg (tanítónő) hagyatékaig mindent fel lehet találni, jól elkülöníthető, személyekhez köthető együttesben. Az anyag gerincét a kovács mester hagyatéka képezi, s számukra készítette a Mezőtúron dolgozó asztalos sógor azt a szoba és konyha berendezést, amely a harmincas évek közepére jellemző. A hagyatékban nemcsak a *sublót-szekerény-kombinált szekrény* sor lelhető fel, de a *szóttos-csipke-bolti áru-nylon* terítősor és textil együttes is. Jellemző Mezőtúr iparosainak táplálkozására az, hogy a kovács mester nászajándékba készített *kés-bárd-klopfoló* együtteséhez 1936-ban *kásakavaró* is tartozott. A hatalmas méretű *gyűrőtáblák* meglétét nem a család létszáma vagy az inasok, segítők bennkosztossága magyarázza, hanem a nagyarányú száraztészta készítés. E tekintetben a mezőtúri parasztság és iparosság között nem volt különbség. Figyelemre méltó az, hogy mintegy 200 db kerámia díszítette a lakást vagy szolgált használati edényként. Ez a túri kerámia lakáskultúrára gyakorolt hatásának tudható be. A századfordulójig, néha még korábban is visszanyúló mintegy 300 db-os fényképanyag, nagyszámú régi újság, családi feljegyzések, üzleti könyvek a család életébe engednek bepillantást. A család és a kovács mester volt inasa és segédje a tárgyak további részletes adatolásiában segítenek.

A hagyaték megvásárlása beilleszkedik a Damjanich Múzeumban régóta folyó életmód kutatásba és komplex tárgyvásárlási programba. 1968-ban Tiszavárkonyban egy kétlaki (vasutas-paraszt) életet élő család hagyatékát vettük meg. 1970-ben a türkevei Dani–Szabó család teljes tárgyi anyagát, egy tanyai gazdaságot, 1978-ban a kunszentmártoni Tóth hagyatékot, egy család (paraszt-iparos) teljes házbeli holmiját. E kutatásokról eddig feldolgozások jelentek meg, s a feltárás tovább folyik (Szabó László: *A türkevei Dani–Szabó család birtokának története 1745–1918*. In: *Türkevei Múzeum Évkönyve*, 1971.; U. ő: *Két kiállítás. A Dani–Szabó család tárgyi hagyatéka*. Szolnok, 1974.; Szabó István: *Egy földmunkás család hagyatéka I–II*. Szolnok, 1980–1981).

A váratlanul beérkezett nagy tárgyi anyagot a múzeum raktárában nem tudtuk volna elhelyezni, Mezőtúr városa sietett segítségünkre s biztosított raktárakat egy tanyasi iskolában (Bánréve). Tervünk az, hogy az anyagot Mezőtúron hagyjuk, s a múzeumi szervezetbe 1984-ben önálló egységként létrejövő mezőtúri helytörténeti és kerámia múzeum törzsanyagaként kezeljük. A tárgyi anyag elemzése, teljes feldolgozása két évet vesz majd igénybe.

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Köszöntések

A Magyar Néprajzi Társaság nevében szeretettel köszöntjük 85. születésnapján dr. Györffy Lajost, a túrkevei Finta Múzeum nyugalmazott igazgatóját, az alföldi parasztság kultúrájának fáradhatatlan kutatóját.

75. születésnapja alkalmából köszöntjük dr. Sándor István kandidátust, a magyar néprajzi bibliográfia megteremtőjét, akinek sokoldalú, gazdag munkássága a tudománytörténeti és a monda, mese és dramatikus szokás kutatásokat, a summás életforma feltárását egyaránt gyarapította és gyarapítja.

Köszöntjük 70 éves kutatóinkat, dr. Márkus Mihályt, a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagját, akinek munkássága a Nyírség településének, életformájának vizsgálatától a magyar és szlovák népi kapcsolatok feltárásáig kiterjed a népi táplálkozás, állattenyésztés, a gazdálkodás és a szellemi kultúra különböző témaköreire; dr. Bereczki Imrét Dévaványán, aki följegyzésekkel, tárgyak gyűjtésével sokat tett a Tiszántúl népi pásztorélete, gazdálkodása, paraszti gondolatvilága megörökítéséért.

Társaságunk jókívánságait tolmácsoljuk 60. születésnapja alkalmából dr. Boross Mariettának, a népi kertgazdálkodás, építkezés, a magyarországi németiség néprajza jeles kutatójának; dr. Dobos Ilona kandidátusnak, a magyar mese- és mondakutatás kiemelkedő művelőjének, az igaz történetek és más műfajok feltárójának; dr. Igaz Máriának, a gyermekjátékok s a paraszti gazdálkodás, település, kerámia kutatójának.

Kodolányi János köszöntése

1982. szeptember 23-án a Néprajzi Múzeumban, hivatali szobájában köszöntötte a Magyar Néprajzi Társaság elnöksége dr. Kodolányi János főigazgatóhelyettest, a Társaság alelnökét 60. születésnapja alkalmából. Társaságunk elnöke, dr. Balassa Iván köszöntő beszédében méltatta az ünnepelt tudományos és közéleti tevékenységét, kiemelve azt a sokrétű munkát, amelyet a Magyar Néprajzi Társaságért kifejtett. Meleg szavakkal köszöntötték Kodolányi Jánost a budapesti két néprajzi tanszék jelenlevő tanszékvezetői és a Mezőgazdasági Múzeum főigazgatója. A Magyarországon tartózkodó finn etnográfus vendég, Ulla Launonen pedig a finn néprajzkutatók és barátok köszöntését tolmácsolta.

Balogh István hetvenedik születésnapjára

1982. november 29-én tölti be 70. évét **Balogh István**. Etnográfusok, történészek s mindenki, aki a magyar paraszti múlt feltárását szíven viseli, kivételes kutatóegyeniséget köszönhet ezen a napon.

Balogh István származása, gyermekkora, mindmáig megőrzött szőejtése a debreceni civisek egykori világához köti, tudományos pályája pedig meghatározó ösztönzéseit a sajátos arcú debreceni kutatás mestereitől kapta. Aki hallotta a szűk-szavú, zárkózott **Balogh István**t emlékezni **Ecsedi István**ról, **Zoltai Lajos**ról, a Debrecenben tanító **Szabó István**ról – megérezhette, milyen mélyen kötődik az általuk képviselt kutatás áramához.

Immár majd ötven éve, 1935-től **Balogh István** tudományos munkásságában következetesen épül a debreceni s tágabban a tiszántúli gazdálkodás és település történeti képe. A résztanulmányokat a teletetés rendszeréről, az erdőgazdaságról, a legelőhasználatról és pásztorkodásról, Hajdúböszörmény, Nyíregyháza, Debrecen határhasználatáról, az aratás és a betakarítás munkamódszereiről, a lófogatokról, az építkezés módozatairól – átfogó munkák kísérték, követték: a reformkori s későbbi alföldi tanyás gazdálkodás rendszeréről, a szállásokhoz kapcsolódó állattartás múltjáról, a kapitalizmus-kori paraszti gazdálkodásról és termelési technikáról. Ezek a tanulmányok helyszínen, levéltárakban, a régi szakirodalomban feltárt hatalmas új adatmennyiséget hoznak. Következetes, olykor kíméletlen kritikai készség hatja át őket régebbi közkeletű nézetek helyesbítésére, elképzeléseinknek a megrostált adatokkal való szembesítésére.

Balogh István tudományos programja azonban már pályája kezdetén is túlterjedt az agrár-etnográfia, agrártörténet körén. A falukutatók törekvéseihez kapcsolódtak a harmincas években a Válaszba írt cikkei aktuális társadalmi kérdésekről – cselédekről, tanyai lakásviszonyokról, alföldi kisvárosok társadalmáról. 1947-ben – tehát 35 évesen – lendületes és emelkedett összképet rajzolt a „civisek társadalma” magába zárkózásáról, a civisek paraszttá válásának folyamatáról. Ma olvasva, ebben a könyvben egy sajátosan nyitott történeti pillanat felszabadult kifejezési lehetőségeit is érzékelhetjük, a könyv a valóság egy darabjának feltárásával a mozgásba lendült társadalomnak kívánt szolgálni. A 25 évvel később írt újabb Debrecen-monográfia már végképp lezárt történeti kategóriként mutatja be a „civisek világát”. A magatartás változásainak és századokon átvezető folyamatosságának rugóit keresve eljut az értékrend, a puritán erkölcs, a politikai kultúra, a sajátosan racionális kálvinista vallásosság vizsgálatához. A kapitalizmus kori és a két világháború közötti paraszti műveltségről írt későbbi tanulmányaiban szintén a szélesen felfogott műveltség viszonylagos történeti önállóságából és saját változási dinamikájából indul ki, így keresi a műveltség továbbadásának, terjesztésének új intézményes formáiban, régiék megszűnésében, új ismeretek és magatartásformák meggyökerezésében a parasztság bomlásának, változásának egyik fontos mozgató erejét. Mindezt nem elvont modellek adaptálásával, hanem szétszórt források kritikai viallatásával.

Honnan van ennek az életműnek szokatlan mértékű integritása? 1974-ben **Balogh István** Debrecen „belülről nézett” történetét „a magyar idők sodrába” állítva

kívánta ábrázolni. Tudjuk, saját életpályája is bele volt állítva a magyar idők sodrába. Ahogy ő a folytonosságra az „immanens tényezőkben” találta a magyarázatot, talán a mi kérdésünkre is itt van a válasz: a személyes feladatként is átvett hagyományban, a független ítéletalkotás, kritikai szellem, közösségért való felelősségvállalás civis-polgári erkölcsi örökségében.

Hofer Tamás

Végh József 70 éves

Bár tudományos munkásságának nagyobbik részét a magyar nyelvtudomány tartja számon, de sokat dolgozott a néprajz területén is, számos munkáját mindkét tudomány magáénak vallhatja.

Békésen 1912. július 17-én született, ahol iskoláit az érettségiig folytatta, majd a Debreceni Egyetemen magyar-német szakra iraktozott be és lett Csúry Bálint egyik kedves tanítványa, majd tanársegédje. Ez a tény egymagában is utal arra, hogy a nyelvtudomány, nyelvjáráskutatás és a néprajz egyaránt érdekelte és egyetemi hallgató korától mindegyiket művelte. A végig kitűnő diákot a Debreceni Egyetemen kitüntetéssel avatták doktorrá.

Már fiatal kutató korában egyre inkább érzékelte, hogy a nyelvjárási és a néprajzi jelenségek milyen szorosan összefüggenek. Így nemcsak nyelvészeti, de néprajzi tanulmányai is egyre gyakrabban láttak napvilágot. Így a Néprajzi Értesítőben jelent meg *Mézesbábsütőminták faragása a Tiszántúlon* (30 [1938], 102–110); *A kaskötés Békésen* (31 [1939], 41–48); az Ethnographiában *Rozskenyérsütés Kiskunhalason* (51 [1940], 419–432). Ezeknél is jelentősebb azonban *Sárréti népmesék és népi elbeszélések*. Debrecen, 1944. című könyve. Ebben eddig még alig kiaknázva, hatalmas néprajzi érték található, mely az anyagi és szellemi kultúrát egyaránt érmti. A megjelenés éve nem igen kedvezett értékelésének és rendszeres feldolgozásának. Ez a könyv azonban sokkal több, mint egyszerű tanulmány vagy adatközlés, amint ezt Fél Edit is megállapította: „Amikor a helyszíni gyűjtéshez szokott ethnographus leteszi Végh József könyvét, csendes nosztalgia fogja el és az az érzése, hogy itt valami többlet van; Végh József megtett valamit abból, amit ő mindig csak szeretett volna: visszaadni, bemutatni legalább egy kis hányadát annak, amit talált. Nemcsak adalékokat, hiszen a gyűjtött anyag azzá csak az íróasztalnál válik, hanem életet, amely ha szegény is, mindig színes és gazdagító” (Ethn. 55 [1944], 170). Ez a többlet jellemzi Végh József valamennyi munkáját; mindig tudott újat, érdekeset hozzáadni a korábbi ismeretekhez.

Pedagógus alkat lévén és középiskolában tanítva, nagyon sokat tett annak érdekében, hogy tanítványai ne csak megismerjék a nyelvjáráásokat, a népi kultúrát, hanem annak gyűjtőivé is váljanak. Így elsőrendű és azóta sem felülmúlt az általa szerkesztett *Táj- és népkutatás a középiskolában*. Budapest, 1942. című munka, melyben egészen kiváló diák-dolgozatok jelentek meg. E kötet értékét aligha lehet jobban meghatározni, mint azt Beke Ödön tette: „Ezek a dolgozatok néha csak egyszerű leírások vagy adatközlések, de vannak köztük már tudományos igényeket is kielégítő gyűjtések és feldolgozások is. A legnagyobb értéke azonban a dolgozatoknak pedagógiai. Azok a tanulók,

akik már a középiskolában is vállalkoznak ilyen munkára s ilyen lelkesedéssel és sikerrel dolgoznak, azok az egyetem elvégzése után kétségkívül olyan tudományos munkára lesznek alkalmasak, ami a magyar táj- és népkutatás újjászületését jelenti” (Ethn. 56 [1945] 93–4). Valóban sokan kapták az indítást Végh Józseftől és ezek közé számítom egyetemi éveim alatt magamat is.

1952-től kezdve a MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa, majd főmunkatársa volt egészen nyugállományba vonulásáig (1977). E korszak számos eredménye közül néprajzi vonatkozása miatt is hadd említsem meg az *Őrségi és hetési nyelvatlasz*. Budapest, 1959. című alapvető munkáját, mely az első magyar modern szempontok szerint szerkesztett és elkészített tájnyelvatlasz, melyet mai napig is példának tekinthetünk.

Végh József egyik szervezője és szorgalmazója volt annak, hogy a nyelvjárási és a néprajzi gyűjtőpályázatot közösen hirdessük meg, hiszen a feladatok sok esetben közel állanak egymáshoz vagy éppen megegyeznek. Az, hogy 1959-től kezdve ezek a pályázatok mind nagyobb és a tudomány számára is használható eredményeket hoztak, az Ő szervező munkájának eredménye is.

Legnagyobb sikert azonban a földrajzi nevek gyűjtésének megszervezésében és kiadásában érte el. Még jól emlékszem arra, hogy egyik elindítója volt 1937-ben annak a gyűjtésnek, mely Bihar megye 63 községének helyneveit kívánta összegyűjteni. Bár ez a munka nem fejeződhetett be, de kéziratos alapanyaga a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetében megtalálható. Sokkal általánosabb az a vállalkozás, mely az 1960-as évek első felében indult meg s melynek egyik mozgója éppen Végh József. A Zala megye földrajzi neveivel meginduló hatalmas kötet sorozat után már Somogy, Tolna, Vas megye teljesen, Heves és Szabolcs egy része és több részlet-publikáció a kutatók rendelkezésére áll. A gyűjtő és feldolgozó munka pedig a többi megyében is megindult, befejezéshez közel áll vagy a kézirat is elkészült. A nyelv- és néprajztudomány számára ez olyan hatalmas lehetőséget jelent, melynek feldolgozása és értékelése hosszú évtizedeket vesz majd mindkét tudomány szak részéről igénybe.

Végül egy személyes vonatkozás. Végh József gyakorló tanárjelöltként engem is tanított és amikor érettségi után a Debreceni Egyetem kapujában találkoztunk, megkérdezte, hogy milyen szakra kívánok beiratkozni, azt válaszoltam történelem-földrajz. Ehelyett magyar-német szakot ajánlotta mondván, hogy így Csűry Bálint tanítványa lehetek és egy modern nyelvet meg kell tanulnom. Így lettem Csűry-tanítvány és kerültem tudományos pályára. Most, 70. születésnapján köszönöm ezt is és köszönjük azt a sok-sok munkát, amit a nyelvtudomány és a néprajz érdekében végzett és várjuk annak folytatását.

Balassa Iván

KISEBB HÍREK

Két új magyar levelező tag a Bécsi Néprajzi Társaságban

A Bécsi Néprajzi Társaság (Verein für Volkskunde in Wien) 1982. március 19-én tartott évi rendes közgyűlésén két új magyar külföldi levelező tagot választott, dr. Hoffmann Tamást, a Néprajzi Múzeum főigazgatóját és dr. Hofer Tamást, az Etnographia szerkesztőjét. A két választás indoklása kifejezi a hazai néprajzi kutatás megbecsülését az osztrák etnográfusok részéről.

Hoffmann Tamásról az indoklás a következőket írja: „E megtiszteltetésben a társadalom- és gazdaságtörténet, különösen Magyarország mezőgazdasága terén végzett fontos kutatásai elismeréseként részesítjük Önt. Nagy érdemei vannak a Néprajzi Múzeum kiépítésében. Az Ön vezetése alatt a nagyszámú gyűjtemény az új épületben a nyilvánosság számára ismét hozzáférhetővé vált. Az Ön személyének köszönhető, hogy az Osztrák Néprajzi Múzeum és a Néprajzi Múzeum között az együttműködés elmélyült, ennek keretében a kiállításcseréket és a Köpcséni (Kitsee) Néprajzi Múzeum számára gyűjtött bútoregyüttest különösen hálásan vettük tudomásul.”

A Hofer Tamás megválasztásához fűzött indoklás a következőket mondja: „A megválasztás Önnek a magyar néprajz területén kifejtett gazdag tudományos munkássága elismerésül történik. A magyar népművészetről szóló számos munkájának elméleti kezdeményezései, a Fél Edittel együtt Átány faluról írt és időközben standard művekké vált munkák a néprajzi kutatásra igen ösztönzően hatottak, hazájának határára messze túl terjedve. A megválasztás azonban nem utolsósorban az Ön együttműködésre és tudományos eszmecserére állandóan kifejezett készségének elismeréseként történt.”

Gunda Béla kitüntetése

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa dr. Gunda Béla egyetemi tanárnak érdemes és eredményes munkássága elismerésül 1982. június 4-én a *Szocialista Magyarországiért Érdemrend* kitüntetést adományozta.

A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Főosztálya 1982. július 1 – 1985. június 30-a közötti időre Gunda Bélának a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke akadémiai részlegénél tudományos tanácsadói megbízást adott.

*

Balassa Ivánt, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főigazgatóhelyettesét, a TIT Országos Elnökségének tagját, az Országos Néprajzi Választmány elnökét „az ismeretterjesztés érdekében kifejtett kiemelkedő és áldozatos munkája elismerésül a *Bugát Pál* emlékéremmel” tüntették ki. A TIT VIII. Küldöttgyűlése ismét az Országos Elnökség tagjává választotta.

1982. szeptember 21-én az MTA Néprajzi Kutató Csoport könyvtártermében bensőséges ünnepség keretében adta át **Balassa Iván**, Társaságunk elnöke a *Győrffy István Emlékérmét* dr. Kós Károlynak, aki átutazóban tartózkodott Magyarországon.

*

Dr. **Bodrogi Tibor**, az MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatója, Társaságunk alelnöke 1982. június 29-én és július 1-én *Rangszerző ünnepségek Celebeszen és A Sandang-Toradják temetkezési szokásai* címmel tartott előadásokat a berlini Institut für Ethnologie-ben.

•

Lammel Annamária etnológus a Mexico-városi Egyetem Antropológiai Intézete és az Instituto Nacional Indigenista segítségével közel egy hónapos terepmunkát végzett a Mexikói-öböl partján élő egyik totonák indián közösségben. A gyűjtés során igen értékes narratív epikai anyagot rögzített szalagra totonák nyelven és helyi spanyol fordításban; felvette továbbá a környékbeli táncok zenei anyagát. A faluközösség életmódjáról és szokásairól nagy jegyzetanyagot és mintegy háromszáz fényképfelvételt hozott haza.

Ezen a területen mindaddig alig folyt antropológiai terepmunka.

*

1982. augusztus 29 – szeptember 6. között – a Borsod-Abaúj-Zemplén megye és a Szovjetunió Vologda megyéje közötti „testvérmegyei” kapcsolatok jegyében – 9 napos tanulmányúton vett részt a miskolci Herman Ottó Múzeum négy munkatársa: **Szabadfalvi József**, **Veres László**, **Kárpáti László**, és **Viga Gyula** elsősorban Vologda város helytörténeti múzeumával ismerkedett. A kb. 250 000 egyedi műtárgyat őrző múzeumnak rendkívül gazdag a néprajzi gyűjteménye, különösen a népművészeti anyag. Lenyűgözően szépek a különféle famunkák, festett bútorok. A kiterjedt erdőség lakóinak életmódját gazdagon illusztrálja a gyűjtemény munkaeszköz-anyaga, szép kéregedényei, s nem utolsósorban a megye északi részén élő finnugor vepszék tárgyai. Látogatást tettek a magyar muzeológusok Cserepovec város múzeumában, ahol különösen a finnugor régészeti anyaggal való ismerkedés jelentett nagy élményt. Ellátogattak a Kirillo-Belozerszk-i kolostorba, s megnézték Ferapontovó kolostorát is, ahol – az előző múzeumokhoz hasonlóan – gazdag szakrális néprajzi anyagban is gyönyörködhetnek.

*

1982. júliustól két hónapig tartózkodott hazánkban dr. **Rudolf Weinhold**, az NDK Tudományos Akadémiája Központi Történeti Intézetének keretében működő művelődéstörténeti – néprajzi kutatócsoport drezdai részlegének vezetője, aki a magyarországi német nemzetiségi csoportok kultúráját vizsgálta. Tanulmányújtá során számos etnográfus, történész, nyelvész és germanisztikai szakemberrel folytatott

konzultációt. A könyvtári, irodalmi adatgyűjtés mellett Baranya megye több településén: Mecseknádasdon, Ófaluban, Óbányán végzett terepmunkát. Kutatásainak eredményéről 1982. szeptember 14-én az MTA Néprajzi Kutató Csoportban beszámolót tartott.

*

1982. szeptemberében a Magyar Néprajzi Társaság vendége volt dr. Ján Botík kandidátus, a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének tudományos főmunkatársa. Két hetes tanulmányútja során helyszíni gyűjtést végzett a Budapest környéki szlovák falvakban és a békéscsabai szlovákok között. Kutatásainak eredményét Magyarországon fogja publikálni.

*

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport vendége volt 1982. szeptemberében Francois Sigaut, Az École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris munkatársa. F. Sigaut néprajzkutató, agrár- és kultúrtörténész, aki elsősorban az agrártechnikák történeti alakulásával foglalkozik. E témakörben több könyve, tanulmánya jelent meg. A francia vendég konzultációt folytatott az MTA Néprajzi Kutató Csoport, a Néprajzi Múzeum és a Mezőgazdasági Múzeum munkatársaival és megtekintett több más múzeumot is.

*

A Néprajzi Múzeum és az Österreichisches Museum für Volkskunde tárgycsere megállapodást kötött. Ennek értelmében a budapesti múzeum 1982 májusában egy teljes hartai paraszti szobaberendezést adott át a bécsi múzeumnak időszaki kiállításra.

*

„Borsod megye népművészete” címmel kiállítás nyílt 1982. szeptember 22-én a lengyelországi Slupskban. A miskolci Herman Ottó Múzeum anyagából válogatott kiállítást Viga Gyula osztályvezető és Kamarás Jenő kiállításrendező rendezte. Az említetteknek lehetőségük volt tanulmányozni a slupski Múzeum Pomorza Srodkowego néprajzi gyűjteményeit, valamint Bytowban a kasub néprajzi csoport múzeumi anyagát. Lehetőség szerint – valószínűleg 1984-ben – a Herman Ottó Múzeum fogadja majd a slupski múzeum lengyel tenger melléki néprajzi kiállítását.

*

Az egri Dobó István Vármúzeum és a Heves megyei Művelődési Központ munkatársai video-felvételeket készítenek a megyében még megtalálható népi kismesterségekről, többek között a kosárfonás technikáiról, az erdei iparokról és a Tisza-mentén még gyakorolt csónak-készítés eljárásairól.

Megalakult a Latin-Amerika Munkacsoport

1982. február 1-én az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklore Tanszékén megalakult a Latin-Amerika Munkacsoport, amely a Voigt Vilmos vezetésével elindított „Mai folklore” kutatóprogram keretén belül jött létre, követve az afrikanisták példáját.

A „mai folklore” kutatóprogram biztosított lehetőséget a fejlődő világ kultúráinak kutatására, ezen belül Latin-Amerika vizsgálatára. A munkacsoport szakmai irányítását **Boglár Lajos** végzi, szervezőtitkára **Kézdí Nagy Géza**.

Az alakulólés célul tűzte ki egy központi archívum létrehozását az egyetemen és tervbe vette, hogy évente egy tanulmánykötetet jelentet meg a Folklore Tanszék kiadványában, az Artes Popularesben ill. a Mai Folklore sorozatban.

Az eddig eltelt fél éves időszakban öt alkalommal ült össze a Latin-Amerika Munkacsoport és négy alkalommal hangzottak el előadások. Szép számmal bekapcsolódtak a munkába a budapesti és vidéki, a legkülönbözőbb tudományterületeket művelő Latin-Amerikával foglalkozó kutatók. Külön öröm, hogy az ELTE Bölcsészettudományi Karának spanyol, portugál, néprajz, történelem stb. szakos hallgatói is nagy érdeklődést tanúsítanak az összejövetelek és az itt elhangzó előadások iránt.

Az említett előadásokon az alábbi témákkal foglalkozott a munkacsoport: 1982. március 4-én **Boglár Lajos** tartott diavetítéses előadást a braziliai guarani indiánoknál tett gyűjtőútjáról. 1982. április 1-én **Paulinyi Zoltán** (MTA Orientalisztikai Munkaközösség) mutatta be az azték társadalmat és a mezoamerikai városállamok kialakulását. 1982. április 29-én **Sebestyén Éva** (ELTE BTK Portugál Tanszékcsoport) ismertette a II. orosz expedíció (1914–15.) H. H. Manzier vezetésével történt kutatásait a braziliai botokudo indiánoknál. 1982. június 10-én a Mexikóból hazaérkezett **Lammel Annamária** számolt be diavetítéses előadáson a totonak indiánok között végzett kutatásairól.

Kézdí Nagy Géza

KUTATÓMUNKA

A Kovászna megyében folyó néprajzi kutatások

A magyar néprajzkutatás számára rendkívül jelentős a mai határainkon túl élő magyarság népi kultúrájának vizsgálata. Ebben a munkában kiemelkedő teljesítményt nyújtanak a Kovászna megyei néprajzkutatók és önkéntes gyűjtők.

A sepsiszentgyörgyi múzeumban nemrég készült el az új állandó kiállítás. A néprajzi bemutató az újjáalakított és kibővített jobb oldali szárnyban kapott helyet. Lehetőségem volt megnézni a készülő kiállítást, amely a néprajz hagyományos felosztása alapján öleli fel és mutatja be Háromszék népi kultúrájának jellemzőit, az erdőlés, a földművelés, állattartás, a különböző mesterségek: famegmunkálás, fazekasság, a kenderfeldolgozás, fémművesség gazdag tárgyi anyagát. Ezt követi az építészet, lakáskultúra, majd a szokások: a jeles napiak és az emberélet nagy állomásaihoz kapcsolódóak. Rendkívül szépen rendbehozott gazdag tárgyi anyag, bőséges dokumentum és archív felvétel került a kiállításba, amelynek feliratai kétnyelvűek. Nagyon tanulságos a szokások megjelenítése a tárgyak és fényképek segítségével. Bőséges a gyermekjáték és a gyermekélettel összefüggő tárgyi anyag a szokásokat bemutató részben.

Gazda Klára, a sepsiszentgyörgyi múzeum etnográfusa Haáz Sándorral közösen elkészítette *Háromszéki népviseletek* című könyvét. A munka a viseletek történeti fejlődésén, a viselési alkalmakon és módokon kívül a viseletek díszítményeivel és előállításuk technikájával foglalkozik ábrákkal gazdagon illusztrálva a leírtakat. (A kézirat teljes elkészülte után azonban sajnos a kiadó [a Népi Alkotások Háza] közölte a szerzőkkel, hogy a könyv megjelenésének nincs meg az anyagi fedezete.)

Jelenleg két tanulmányon is dolgozik Gazda Klára. Az egyikben az erdélyi gyermekjátékok párhuzamaival foglalkozik, amit az *Aluta* 1983-ban megjelenő kötetében olvashatunk majd. A másikat a Népismereti Dolgozatok 1982. évi kötete számára írja a népművészet alakos ábrázolásairól. Múzeumi gyűjtő és feldolgozó munkája mellett még összefogja, szakmai tanácsokkal látja el az önkéntes néprajzi gyűjtőket.

Nagyon jelentősek Pozsony Ferenc kézdivásárhelyi tanár néprajzi kutatásai is. Személyében magasan képzett fiatal kutatót kapott a magyar néprajztudomány. Első kötete a Kriterion Kiadónál vár megjelenésre *Klasszikus háromszéki népballadák* címen. Az anyagot évek kitartó, fáradságot nem ismerő gyűjtőmunkájával állította össze. A könyv érdekessége, hogy a régi stílusú, többségében még eddig ismeretlen balladaváltozatokat a háromszéki magyar nyelven beszélő cigányoknál lelte meg nagy számban. Figyelemre méltóak szokáskutatásai is. Folklorvizsgálatai mellett megkezdte a dálnoki temető néprajzának feldolgozását. Ezenkívül társadalomnéprajzzal is foglalkozik, elsősorban a rokonsági kapcsolatokat vizsgálja. Zabola és közvetlen környéke bútoraiból, házi és gazdasági eszközeiből pedig tájházi anyagot gyűjtött össze.

Az 1982. június 25-én elhangzott rádióelőadásban dr. Gunda Béla egyetemi tanár hangsúlyozta, hogy az egyik legfontosabb feladatnak a peremvidékeken élő magyarság néprajzi kutatását tartja. Ehhez a nagyfontosságú munkához járul hozzá immár több mint két évtizede az Árkoson alkotó Seres András. A Bákó környéki

csángó magyarok között gyűjti a népmeséket, amelyeknek száma eddig több mint száz. A moldvai magyarok között élő, táltosokhoz kapcsolódó hiedelmeket, hiedelem-történeteket is összegyűjtötte, de felkereste ezeknek a közösségeknek a táltosait is: az *ellátókat* vagy *túllátókat*, a *jégörzőket* és a *tükörbe nézőket* (varázsló). Velük foglalkozó tanulmányának egy része az 1982. évi Népmesereti Dolgozatokban jelenik majd meg *Táltosok nyomában* címmel.

Évtizedek óta gyűjti Seres András a ma már kötettté összeálló tizfalusi csángó *szedettek* motívumait is. Eddig több mint 400 motívumot rajzolt le. Szintén folyamatosan jegyzi le a barcasági magyar népköltészet és népszokások emlékeit. Háromszékből pedig 200 székely népmesét gyűjtött össze. Az 1982. évi Népmesereti Dolgozatok számára készítette el egy másik tanulmányát is, amely az öregek megölésére szolgáló *szentelt bortal* foglalkozik.

Szólani kell még *Kósa Szántó* Vilma kutatásairól. A Téka sorozatban jelenik meg – előreláthatólag a közeljövőben – a székely perefernum-levelekből készített, történeti-néprajzi bevezető tanulmánnyal ellátott összeállítása. Feldolgozta még a csiki rokonsági terminológiákat és a csiki inghízméseket is. De társadalomnéprajzi és szociológiai vizsgálatait is számottevő jelentőségűek.

A geryeszegi mesék megjelenése után *Szabó Judit* a Maros menti és a háromszéki népmesék gyűjtésével foglalkozik, ezenkívül megkezdte Geryeszeg társadalmának monográfikus vizsgálatát.

Gazda József magnós beszélgetéseiből összeállott már a második kötetre való anyag, amely az egyes mesterségekkel, mesteremberekkel foglalkozik.

Csernátonban, a *Haszmann*-testvérek által vezetett szabadtéri néprajzi múzeumban az elmúlt évben felállították a bélafalvi és az előpataki lakóházat, amelyek berendezését ez évben készítették elő. Így ma Csernátonban a következő objektumok láthatók a Damokos és Cseh kúria közötti területen: 1. Bélafalvi lakóház, 2. Csernátoni középeresz ház 1734-ből, 3. Előpataki ház, 4. Torjai kapu 1861-ből, 5. 1711-ből való albisi ház, 6. 1726-ban épült bélafalvi ház, 7. Bélafalvi kapu 1761-ből, 8. Felsőcsernátoni malom 1836-ból, 9. Egy 1680 körül épült vargyasi lakóház.

Feltétlenül megemlítendő az önkéntes néprajzi gyűjtők munkája is, akik nagyban hozzájárulnak a magyar népi hagyományok feltárásához és a magyar néprajzi kutatás eredményességéhez. Közülük is kiemelkedő *Fekete Dezsőné* felsőrákosi viseletgyűjtése.

S. Lackovits Emőke

Német nemzetiségi néprajzi kutatótábor Nagybörzsönyben

1982. április 4–11-ig került sor a hatodik német nemzetiségi néprajzi tábor megszervezésére. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége a Magyar Néprajzi Társaság támogatásával ebben az évben Nagybörzsöny községet választotta a kutatómunka helyszínéül. Az elmúlt években Óbányán, Várgesztesen, Baján, Farkasgyepűn, Almamelléken folyt már hasonló kutatómunka, amelyen szakképzett kutatókon kívül az ELTE, a pécsi Tanárképző Főiskola, a bajai Tanítókéző Főiskola hallgatói, a

budapesti Kossuth Gimnázium és a pécsi Leöwey Gimnázium német tagozatos tanulói is részt vettek. A kutatómunkát végzők Nagybörzsönyben kaptak szállást és ellátást. A kutatótábor vezetői dr. **Manherz Károly** és **Fatuska János** voltak. A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztályának vendégeként a tábor munkájában részt vettek még dr. **Maria Hornung**, a bécsi egyetem professzornője, a német „nyelvszigetek” kiváló kutatója, valamint dr. **Axel Hesse** népzenekutató, a berlini Humboldt-egyetem munkatársa is.

Az első napon a résztvevők előadásokat hallgattak meg: **Maria Hornung** a nyelv-szigetek kutatásának elvi és gyakorlati kérdéseiről, **Manherz Károly** Nagybörzsöny történetéről, nyelvjárásáról és néprajzáról adott áttekintést. Nagybörzsöny a mai Magyarország egyetlen török előtti német települése, itt magyarok és németek mindig is együtt éltek, a kétnyelvűségnek sajátos helyi formája alakult ki. A nagybörzsönyi német nyelvjárás délbajor eredetű, de igen sok közép-német elemet is tartalmaz, mivel része volt annak az egykori felsőmagyarországi tájegységnek, amelyhez a Szepeesség német bányavárosai tartoztak. A nagybörzsönyi német nyelvjárás sajátosságainak megismerése ezért igen fontos feladat volt, hogy a gyűjtők az adatközlők anyanyelvén – esetünkben nyelvjárásában – tudják lejegyezni a mondottakat. Az első nap délutánján létrejöttek az egyes kutatócsoportok. Miután a nagybörzsönyi községi tanács úgy határozott, hogy falumúzeumot alakít ki az egyik legrégebbi börzsönyi házban, az egyik kutatócsoport elsősorban tárgyi gyűjtéssel foglalkozott: a paraszti élet és az egykori ércbányászat tárgyi emlékeit gyűjtötték össze igen eredményesen a gimnazisták. A többi résztvevő a következő tematika szerint dolgozott: népi táplálkozás, népviselet, népi mesterségek (kaskafonás), szőlőművelés (technika és szokás), népi építkezés, hiedelmek, népszokások, erdei munka, népdal, népmese. A tárgygyűjtéshez a rudabányai Ércbányászati Múzeum is segítséget nyújtott. Összesen kb. 50 tárgy gyűlt össze, közöttük faprések, takácsszerszámok és a népi vallásosság emlékei.

Az egyéb témákban kutatók minden esetben hangfelvételeket készítettek és a gyűjtést kb. 300 fényképfelvétellel dokumentálták. **Boross Marietta** néprajzkutató a nagybörzsönyi halottas lepedők készítését, használatát és díszítését dolgozta fel, kutatásairól a tábor zárása alkalmával rövid előadásokat tartott. A halottas lepedők különböző verses felirattal (hímzésekkel) készültek, ma is még igen sok található belőlük a faluban.

A tábor résztvevői jó kapcsolatot alakítottak ki a falu tősgyökeres lakóival, így a tábor – a szűkebb értelemben vett terepmunkán kívül – nagymértékben hozzájárult a résztvevők falu- és emberismeretének, kapcsolatteremtő készségének teljesebb válásához. A helyi német anyanyelvű lakosság számára a gyűjtőmunka komoly impulzust jelentett a nemzetiségi nyelv használata terén, szinte újra éltek anyanyelvi kultúrájukat, amely egyre inkább csak nyomaiban található meg.

A kutatómunkát, az egyes gyűjtési szituációkat **Axel Hesse** kamerával képmagnetofonra rögzítette. **Hesse** népdalokat is gyűjtött a faluban és tapasztalatairól ugyancsak a tábor zárása alkalmával számolt be a résztvevőknek és a helyi vezetőknek.

A munka eredményességét nagymértékben segítette a helyi tanács vezetősége, amely egy héttel a tábor megkezdése előtt már tájékoztatta a falu lakosságát az ide érkező kutatók céljáról és a gyűjtőmunka feladatairól. A gyűjtött nyelvi és néprajzi

anyag, a fotódokumentáció jó alapját képezi majd egy későbbi Nagyörzsöny monográfiának, amelyet a „Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen” című sorozatban szeretnénk publikálni.

Manherz Károly

ÚJABB KIADVÁNYOK

Tarisznyás Márton: Gyergyó történeti néprajza.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982. 285 1.

Az erdélyi magyarság évezredek történetébe beleágyazott népi műveltségének gazdag tartalmú tárháza **Tarisznyás Márton** könyve. A korán elhunyt szerző a Gyergyó-szentmiklósi Múzeum igazgatója volt (lásd *Néprajzi Hírek* IX. 3–4. sz. 1980. 114–115, *Ethnographia*, XCII. 4. sz. 1981. 571–574), aki már a középiskola padjaiban élénk érdeklődéssel fordult a néprajz és a gazdaságtörténet felé. A könyvet **Kós Károly** tartalmas előszóval indítja útnak. Majd az első fejezetben **Tarisznyás Márton** a gyergyói néprajzi kutatások történetével ismertet meg. Több olyan eddig ismeretlen néprajzi tevékenységet, mozgalmat, tanulmányt, adatgyűjtést ment meg a feledéstől, amelyet a jövőben a magyar néprajztudomány egészének figyelembe kell venni. **Tarisznyás Márton** feltáró munkája révén tudjuk meg, hogy a gyergyócsomafalvi **Borsos Tamás** éveken át küldte tudósításait a népköltészetéről, történeti mondákról, a gazdálkodásról az Erdélyi Magyar Nyelvvelő Társaságnak (1793–1801). Újbóli kiadást érdemelnének a „Csikvármegye” c. helyi lap néprajzi, muzeológiai cikkei, **Fejér György** orvos és mások folklóre-gyűjtései.

A tudománytörténeti bevezetés után (amelyet a kötet végén kitűnő bibliográfia is kiegészít) **Tarisznyás Márton** élénk tárja az erdő és az ember sokrétű kapcsolatát. Szól a határhasználatról, az irtványok létesítéséről, a földközösség, a nyomásos rendszer emlékeiről. A század elején a hegyekben az első foglalású területeken a kettős forduló emlékeként az irtványt „vetés idején” kaszálónak, „nyomás idején” legelőnek használták. A havasok övezetének gazdálkodásáról a magyar néprajzi irodalomban **Tarisznyás Márton** szól először. A gyergyói hegyekben még él az ásós és kapás gazdálkodás emléke. A szerző kitűnő érzékkel vázolja a hegyi, főleg gyimesi csángó szórványtelepülések kialakulását, amit tanyásodásnak nevez. Történeti és statisztikai adatokkal eleveníti fel az állati termékek hasznosítását. Szól a solymászat emlékeiről, az eszténa-társaságok működéséről, a mézáros és timár mesterségről, a gyapjú, a kecskeszőr feldolgozásáról. Munkájának egyik lényeges fejezetéből a fűrész- és vízimalmok működése, gazdasági szerepe, birtoklási formája tárul élénk. Megtudjuk, hogy a kovácsmesterségnek, fazekasságnak, mészégetésnek, kőfaragásnak, a famunkáknak, a szekeresességnek, tutajozásnak, vásározásnak gazdag emlékei vannak Gyergyóban s ezek kapcsolatai nemcsak Erdély belső területe, hanem Moldva felé is megvannak.

Tarisznyás Márton ditrói közlése megerősíti azt a korábbi feltevést, hogy a kész épületek szétszedett állapotban való eladása, tovább szállítása általános volt a Gyalui havasoktól, Szilágyságtól a Gyergyói és Csíki havasokig. A Gyergyóban készült házakat a Mezősége is elszállították. Ott ahol nem faházakat készítettek, a vándor kőművesek révén terjedtek az építkezési sajátságok. Középkori, a Balkánon ma is élő hagyomány emléke az utak menti erdők irtása. 1812-ben a gyergyószentmiklósi és csíkszépvízi örmények előljárói a rablótámadások miatt „kérték Háromszék tisztjeitől, hogy Mikóújfalú és Málnás környékén az országúttól egy puska lövésnyire az erdőt irtsák ki.”

Gyergyószentmiklós településének fejlődését a XIII. századtól rekonstruálja Tarisznyás Márton. Egyik tartalmas észrevétele, hogy a zárt egységet alkotó települést vetéskertek vagy határkertek vették körül s ezeket vetéskapuk szakították meg, amelyek az 1500-as évek végén már ismertek. A határkertek, a kapuk gondozása a tizesek feladata volt. A húszas-harmincas években megszűnő vetéskapuknál aratáskor minden megrakott szekérről egy-egy kévét vetettek a kapuórnek, a gyerekek a kapunyitásért néhány krajcárt kaptak. Gyergyószentmiklóson a korai határ- és személynevek mind magyarok. A település tizesekre volt felosztva. A tizes nemcsak települési, hanem gazdasági és közigazgatási alegység, amely vagyonnal (föld, kovácműhely, malom, tőkepénz) rendelkezett. Az esztenatársaságokat tizesek szerint szervezték.

Az örmények 1637–1672 között telepedtek le Gyergyóban és elősegítették Gyergyószentmiklós városiasodását. Örülhetünk, hogy Musa Dagh népének értékes néprajzi fejezetekben (ételek, kereskedés, családi élet, szokások stb.) állít emléket Tarisznyás Márton. Az örmények Moldvából telepedtek át az ottani belső harcok és a török támadások elől. Meg kellene vizsgálni, hogy a XV–XVII. században nem voltak-e a tatárok és a törökök nyomása elől Moldvából Erdélybe menekülő magyarok s ezáltal is csökkent Moldva magyar lakossága. Néhány kisebb, de értékes közléssel (farsang, karácsonyi szokások, népviselet, jeladási módok) zárja munkáját Tarisznyás Márton. Ezek közül felhívom a figyelmet a családi temetőkre és a molnárok külön temetőjére.

Maga a könyv a legméltóbb emléke – a gyergyói Orbán Balázs – Tarisznyás Márton emberségének, tudományos tevékenységének és népéhez, Gyergyó földjéhez kötődő helytállásának. A kötet végén közölt bibliográfiából úgy látom, hogy egy újabb könyv is kitelne a szerző elszórtan megjelent és kéziratban maradt tanulmányaiból.

Gunda Béla

Hagyomány és kreativitás

A kecskeméti UNESCO tanácskozás alkalmából (augusztus 21–24.) a Népművelési Intézet három kötetes és impozáns külsejű kiadványt jelentetett meg *Hagyomány és kreativitás* címmel. Szerkesztette: Zelnik József (Budapest-Kecskemét, 1982.). A fényképekkel gazdagon illusztrált kétnyelvű (angol-magyar) kötetek szerzői, szerkesztői néprajzkutatók, népművelők, pedagógusok, pszichológusok, akik a népi hagyományokhoz való visszatérést a korszerű nevelés s ezen túl a társadalomépítés egyik fontos elemének tartják. Nemcsak azért, mert a „tisztá források” megőrzendő esztétikai értékeket képviselnek, hanem azért is, mert a természetes anyagok, a hagyományos technikák ismeretének felelevenítése és beépítése mindennapi életünkbe lehetőséget teremt önálló kifejezésformákra, az egyéni alkotásra.

Az első kötetben Györgyi Erzsébet a magyar paraszti gyermeknevelésről ír, pontosabban arról, amit ebből a mai pedagógia hasznosíthatna. Gondolatébresztő írását eddig alig ismert rendkívül jellemző, jó fényképek teszik szemléletessé. A második kötet *Oktatás – művészet – folklór – játék* címmel a néphagyomány (zene,

tánc, manuális foglalkoztatás) és az alkotásra, önálló gondolkodásra nevelés gyakorlati (vagy ha úgy tetszik kísérleti) megoldásairól ad színes, tanulságos képet. Címzavakba foglalva: játszóházról, újszerű irodalom- és nyelvoktatásról, a Kodály-féle zenepedagógiáról, olvasótáborról, néptánc-tanításról, táncházról, egy etnobotanikai gyűjtő-pályázat tanulságairól olvashatunk ebben az összeállításban.

A harmadik kötet szöveggyűjtemény – Voigt Vilmos szerkesztésében és előszavával – a kreativitásról szóló hazai és nemzetközi szakirodalom kis antológiája, amelyet pszichológiai aspektusú válogatott bibliográfia tesz még teljesebbé.

A szöveggyűjtemény tíz tanulmányának mindegyike más-más kérdésfelvetésből kiindulva, más-más szempontból vizsgálva az alkotókészség témáját – azt fejtegeti, hogyan használható fel a hagyományos (népi) kultúra a mai társadalmak alkotóerejének biztosításában.

Mind a kecskeméti tudományos tanácskozás, mind ez a háromkötetes munka azt mutatja: nagy vállalkozások kezdetén vagyunk, felismertük azokat a múltunkban rejlő lehetőségeket, amelyekkel jövőnket formálhatjuk. A továbbiakban mind több lelkes szakemberre és tudatos, rendszeres munkára lesz szükség.

Küllös Imola

A csehszlovákiai magyar nemzetiség néprajzi kutatása

A fenti címmel jelentette meg a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete és a CSEMADOK Központi Bizottsága annak a szakmai rendezvénynek anyagát, amelyet 1980. május 26–28 között Dunaszerdahelyen e tárgykörben tartottak (Bratislava, 1981. 222 l.). A Ján Botík és Méry Margit által szerkesztett kötet, amely hasonló formátumban szlovákul is napvilágot látott, 33 előadás szövegét tartalmazza. A konferencia résztvevőinek egyharmada magyarországi etnográfus volt, akik elsősorban a nemzetiségi kultúra kutatásának módszertani kérdéseivel ill. az interetnikus kapcsolatok tartalmi vonatkozásaival foglalkoztak. A szlovákiai kutatók szintén kitértek elvismódszertani kérdésekre, de különös figyelmet érdemel az a meglehetősen nagyszámú beszámoló, amely a szlovákiai magyar etnikum körében végzett különböző kutatásokról ad képet. Az egyes gyűjtések, tájmúzeumok szervezése valamint az önkéntes néprajzi gyűjtők tevékenységének kiszélesedése a Szlovákiában élő magyarság népi kultúrájának jobb megismerésével és kölcsönös megismertetésével nemcsak a szaktudományt, hanem a két nép kapcsolatának ápolását is eredményesen szolgálja.

S. K. A.

IN MEMORIAM

Viski Károly

Emlékbeszéd születésének századik évfordulóján

„Tavaszi szél vizet áraszt
Virágom virágom...”

Közel fél évszázada annak, hogy 1944 tavaszán, március első vasárnapja egyikén, Viski Károly ezt a dalt dúdolta az egykori s megszokott, derűs sétáink alkalmával. S egy hétre rá, már kora hajnalban katonacsizmák zaja és kemény vezényszavak verték fel a Szabadsághegyen lakása megszokott csendjét. S a következő pár nap múlva

Viski Károly 1943. október 31-én Nyergesújfalu, Sánchegyen

Dr. Vargha László felvétele.

a kilakoltatás, a tanszéki s a józsefvárosi megbúvás után, már csupán a Dunaparton róttuk délutáni sétánkat. **Viski Károly** többé már sohasem tért vissza a budai hegyvidék szelid lankáira, a János hegyi erdők sűrűjébe. A szűk kis baráti kör meghitt – peripatetikus – beszélgetései immár végleg megszakadtak.

Viski Károly, a mester, a muzeológus, a tudós professzor, a kiművelt fő, a „doktor doctus”, megértő és belátó, fogékony minden – másféle – jóra és szépre is, s főleg az igazra! A kantianusok szerénységével, de biztos tudatával vallotta, hogy egy igazság van: az emberiség áhított igaza – a tudomány igazsága – ahogy gyakorta megjegyezte; **Viski Károly** élete a természet áhított és egységes értelmezésével vált teljessé. A természeti világ, a földi adottságok, mindennapi életünk tevékeny munkássága, a választott, a vállalt, a megbízott, a kirótt kötelességek nyüge, béklyója vagy értelme, hiábavalósága és eredménye vezették, saját szavait idézve: „...a gondolkodás nagy emberi örömei és fájdalmai között”.

Viski Károly életművét, tudományos munkásságát, két nagy kortársával – **Bátky Zsigmond** és **Györffy István** barátjával egyetemben – pár éve megtisztelő ünnepélyes keretek között összegeztük és méltattuk. Születése (1882. április 12) századik évfordulója évében, bizonyára még további lehetőség is nyílik arra, hogy sokoldalú megközelítéssel idézzük föl emlékezetét, munkásságát, az európai kultúra mindent átható mély rétegeit is föltárá s elemző, értékelő tudósi és nevelői magatartását.

Az erdélyi származású – **Tordán** született – **Viski Károly**, hasonlóan a XVII–XVIII. századi erdélyi deáksághoz, a maga számára és a mi okulásunkra, épülésünkre is kitágította szűk horizontunk, szakmai életünk világát. Európai útjai során a művelődéstörténet, s közvetlenül a muzeológia tudománya – a raktározás, a konzerválás és a bemutatás (a kiállítás) korszerű elvi és gyakorlati követelményeit egyaránt magáévá tette és a későbbiekben élt is ezzel a tudományával. **Viski Károly** ismétlem, bár erdélyi születésű, számára kizárólag a történeti Magyarország és Európa művelődéstörténeti egysége, ennek a bűvárlata, vizsgálata, elemzése és értelmezése volt az áhított, a megkívánt, a megkövetelt tudományos territorium; sohasem vált Erdély-centrikussá, sohasem vált provinciálissá. Erdélyben is mindig az európai művelődés történeti rétegződését, kristályosodását kereste, vizsgálta s elemezte. Erdélyi születésű volt, európaivá vált, de a kistájak, a regionális értékek, hagyatékok, az emlékanyag szorgos megbecsülését változatlanul föladatának tartotta. Emberi magatartásában is tülemelkedett a hétköznapiak alantas ellentétéin, vitáin és a helyi, a szűkkörű problémák – és a személyeskedések – távol álltak egyéniségétől. De mily örömmel és lelkesedéssel kezdeményezett s vállalt vidéki apró kis helytörténeti gyűjteményekben is, a múzeum mindenkori érdekében bármilyen apró kis munkát, részfeladatot, vagy a már nagyobb szabású elgondolások, az átfogó elvi kérdések – így a már egyre inkább elodázhatatlanná váló államosítások előkészületeit is magában foglaló tervezet – gondos tanulmányozását.

Folytathatnám a mester és a mű, a tudós professzor, az oktató és a nevelő tanár, a muzeológus és a muzeológiai vezető és irányító további elemzésével: a mester emberiségével, tudományos munkásságával, s a mű, a tanulságok, az eredmény, a tanítványok említésével; hálás föladat minden tisztelő híve számára.

Arany János volt a fogalom: mérték és arányérzék; Ady Endre volt az eszme és a hitvallás; Móra Ferenc volt számára a népi, a táji játékosság és Kosztolányi Dezső az urbánus, az úri, a polgári magatartás, a stílustisztaság. Aranyt idézi sírfelirata; embersége Adyt példázza; Kosztolányi sorai emlékét őrzik:

„Látjátok feleim,

.....

Ismertük őt.

Ilyen az ember. Egyedüli példány.

Nem élt belőle több és most sem él
s mint fán se nő egyforma-két levél,
s nagy időn se lesz hozzá hasonló.

Nézzétek a főt, ez összeomló,
kedves szemet. Nézzétek, itt e kéz,
mely a kimondhatatlan ködbe vész
kővé meredve,

mint egy ereklye

s rá ékírással van karcolva ritka,

egyetlen életének ősi titka.”

A Magyar Néprajzi Társaság – Viski Károly egykori barátai, munkatársai és tanítványai – nevében mély tisztelettel emlékezem meg születése századik évfordulója alkalmával a jeles, a kiváló tudós professzorról, a közgyűjtemények országos felügyelőjéről, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjáról, a magyar néprajztudomány – a magyar művelődéstörténet – kiemelkedő jelentőségű mesteréről.

Koszorúnk az őszinte tisztelet és az odaadó szeretet kifejezése és a megemlékezés tanúságtétele.

Vargha László

Szendrey Ákosra emlékezve

(1902. december 7. – 1965. november 20.)

Másfél évtizede távozott közülünk, s ha élne, most ünnepelnénk születésének nyolcvanadik évfordulóját. Képe még eleven bennünk: látni véljük, amint végighalad a régi Néprajzi Múzeum hűvös folyosóján, látjuk szemüvegének villanását íróasztala fölött, s halljuk hangját is, amint tárgyalásaink, beszélgetéseink során egyszerű, rövid, mindig sokatmondó mondatait szövi.

Ám a néprajzzal ismerkedő kezdő hallgatók, kutatók nemzedéke számára mintha ismeretlen volna. E gazdag szellem alkotásait, aki még közvetlen tapasztalatból ismerte népünk úgyszólván teljes lakóterületének életviszonyait, jegyzeteiben pedig a kalendáriumokig hatoló mélységében tárta fel mindazt, amit hiedelmeinkről, szoká-

sainkról, népi társadalmunk hagyományos szerveződéséről valaha is írásba foglaltak – nem jelzik mutatók kötetek könyvtáraink polcain!

Mintha emberi szerénységét jelezné a tény, hogy szakmánk folyóiratainak lapjain bújnak meg alapvető értékű dolgozatai. Pedig oly kérdésekre adott választ, mint például hogyan tükrözik népi családneveink a magyar nemzetség-szervezet emlékeit, a matriarchátusra utaló nyomokat, milyen formákat alakított ki népünk saját közösségeinek igazgatására; hogy élnek és hatnak társas hajlamaink a társasmunkák, összejövetelek alakításában, s milyen intern falusi büntető szokások szorítják a hagyományos életforma betartására a közösségi törvényt megsértő rakoncátlanokat.

Azután a dolgozatok további sora népünk hiedelemképzeteiről, a régi magyar világkép emlékét őrző babonákról, bajelhárító, sikert hozó, jósló mesterkedésekről! Az alapvető koordinátákat itt Szendrey húzta meg, szempontjai, eredményei a továbbiakra nézve e kérdéskörben meghatározó jelentőségűek.

S azután még Szendrey Ákos érdeklődésének harmadik terepnuma is: az élet nagy eseményeit, kivált a lakodalmat körülölelő falusi szokások a maguk társadalmi, gazdasági, jogi összefüggéseivel; ám a paraszti kereskedelmi ügyletek szokástartozékai, az állatok első tavaszi kihajtásához kapcsolódó ritusok, a karácsonyi mágikus – varázsló szertartások is stb.! Mindezek pedig vallástörténeti-művelődési gyökérhálózatuk feltárásával, nem ritkán világviszonylatban alapvető törvényszerűségek megfogalmazásával.

Szorongva gondolunk rá, miért nem jutott el a színes életmű az összefoglalás, kötetbe rendezés teljességéig? S főként miért maradt kéziratossá örökségnek a magyar boszorkányhitről készített monográfia, szerzőjének kandidátusi munkája? És főként az apjával, Szendrey Zsigmonddal, azaz két nemzedék kutatói erőfeszítésével szerkesztett „Magyar szokás- és hiedelemlexikon”, szakterületünknek mindmáig egyik legnagyobb arányú vállalkozása?

Ám éppen így, tartalmi gazdagságában és megjelenésének szerénységében tükrözi ez az életmű megalkotóját, az embert.

Tudománytörténeti háttérül akár a magyar irodalom népies törekvéseit képviselő klasszikusokat is felsorakoztathatjuk. Annak a Szendrey családnak leszármazottja volt, amelyet a legszorosabb kötelék kapcsolt egykor Petőfi Sándorhoz és Gyulai Pálhoz (apja egykor titkári tisztelet is töltött be Gyulai, Magyar Népköltési Gyűjteményünk első sorozatának elindítója mellett az Akadémián). Iskoláit pedig Nagyszalontán végezte, Arany János pátriájában, amelynek folklórhagyományait éppen atyja gyűjtötte össze, s adta közre az említett gyűjtemény zárókötetében; s tegyük hozzá, még iskolás diákként maga Szendrey Ákos is gyűjtőként kapott szerepet e kötet létrehozásában, amelynek másik munkatársaként Kodály Zoltán jelentkezett a táj zenei hagyományainak kollekciójával.

Erre a meghatározó családi-iskolai örökségre épülnek rá Szendrey egyetemi tanulmányai a budapesti, majd a bécsi egyetemen, ahol eredetileg diplomáciai pályára készülvén, közgazdasági tanulmányokat folytatott. Ám apja példája, s az európai néprajz enciklopedikus műveinek: Hoffmann-Krayer, Bolte, Van Gennep, Spamer és a két Haberlandt alkotásainak modeljétől nyert indítások a néprajz munkaterületére vonzzák át, amelynek teljes pályán tudós kutatója maradt.

Talán nem fölösleges idéznünk a pálya állomásainak rendjét, úgy mint Szendrey nekrológiájában olvassuk:

„A Néprajzi Múzeumban 1935-ben múzeumőri, majd osztályvezetői, 1948-ban főigazgató-helyettesi kinevezést nyert. A budapesti egyetem 1947-ben magántanárává habilitálta, s 1949-ig előbb mint megbízott előadóra, majd mint helyettes professzorra bízta rá a néprajzi tanszék teendőit. Kevéssel nyugalomba vonulása előtt a Magyar Tudományos Akadémia kandidátusi fokozattal, a Művelődésügyi Minisztérium a Munka Érdemrenddel tüntette ki.” Mindezek mellett a Magyar Néprajzi Társaság is sűrűn tisztelte meg megbízatásokkal: hosszabb-rövidebb ideig volt jegyző, főtítkár, szakosztályi elnök, s végül társasági elnök is.

Mindezeket régi tudományos életünk legszebb hagyományait követve a maga érdeméből, ám azokat soha nem hirdetve, inkább puritán egyszerűséggel, visszahúzódva érte el. Mint tudós is aggodalmaskodva került az alaptalan feltevésekre épülő koncepciókat, az elhamarkodott általánosítást, jól hangzó szölamokat. Mindezeknél többre tartotta a tényszerű valóságot, az igazságot a maga szürkeségében, de egyúttal a maga megfellebbezhetetlenségében is. Ismét nekrológiát idézzük: „Munkába temetkező, csendes természete ellenére a tisztesség és tudás tekintélyével úrrá tudott lenni hivatala nem ritkán adódó problémáin, s mint a Néprajzi Múzeum helyettes főigazgatója sokszor válságos időben is magánosan állván az intézmény kormánykerekénél a szenvedélyek mérséklésével, panaszok orvoslásával, tanáccsal, közbenjárással biztosítani tudta a nyugalmas légkört, az elmélyedő munka feltételeit.”

Érthető, hogy az elismerésnek minden egyénnél értékesebb megnyilatkozását kapta mindezért osztályrészul: kortársai szeretetét.

Sándor István

Szűcs Sándor
(1903–1982)

1982. augusztus 9-én Biharnagybajomban vettünk végső búcsút a Sárrét tudósától. Szűcs Sándor a bihari Sárrét szülötte, akinek egész élete, nevelői, kutatói tevékenysége e tájhoz kötődött. Nálánál jobban senki sem ismerte ennek a vidéknek népét, múltját, mindennapi életét, örömét-bánatát. Belülről szemlélte e világot, benne élt múltjában, mindennapjaiban. Rendkívül gazdag ismeretanyagát, amit a szájhagyományból és régi iratokból fáradhatatlan szorgalommal gyűjtött össze, ízes bihari nyelven szólaltatta meg. Tiszta, világos mondatai, a múltat a maga teljességében megidéző képteremtő ereje írói kvalitásáról vall. Egy letűnt sajátos életformának, a Sárrét hajdani mocsárvilágának szakmailag hiteles, irodalmi értékű megjelenítése avatja Szűcs Sándor számos könyvét és többszáz tanulmányát egyedülállóvá a néprajztudományban.

Írásai azt az utat követik, amit a nagy tanítómester, Györffy István a *Nagykun-sági krónika* című könyvével kijelölt: az alapos, tudományos anyagfeltárást mindenki számára érthetően, olvasmányosan szólaltatja meg. Ennek a magas színvonalú tudománynépszerűsítésnek nemcsak méltó követői, hanem egyenrangú alkotásai is Szűcs

Sándor írásai, amint azt egyik legkorábbi könyve: *A régi Sárrét világa* (1942) éppen úgy tanúsít, mint a legutóbb megjelent *Régi magyar vízivilág* (1977) című kötete. Ez kölcsönzi Szűcs Sándor munkásságának felbecsülhetetlen értékét és jelöli ki helyét a magyar néprajz klasszikusai sorában.

Selmeczi Kovács Attila

Kiss Lajos
(1900–1982)

Kiss Lajos személyében a magyar népzene kutatás kiemelkedő művelőjét veszítettük el. Tudományos pályája a zombori zeneiskola falai közül indult el, amelynek 1926–1939 között igazgatója volt. Bölcsészettudományi doktori címmel és zeneszerzői oklevéllel pedagógusként és karnagyként dolgozott Újvidéken, és nagy érdeme, hogy a délszláv és a magyar kisebbségi énekkarok között együttműködést hozott létre. A felszabadulás után Győrött majd Budapesten fejtett ki sokoldalú tevékenységet. 1950-től a Magyar Népzene Tárat szerkesztette, később az MTA Népzenekutató Csoportjának főmunkatársa. 1970-ben nyerte el a kandidátusi fokozatot „A 16–18. századi zenei emlékek népi dallamváltozatai Szlavóniában” című értekezésével.

Népzene gyűjtő tevékenységének jelentőségéről bizonyodik az 1938-tól a magyarság csaknem minden vidékén felvett több mint húszezer népdal, dallam. A túlnyomórészt magyar anyag mellett szerb-horvát, szlovák, bolgár és török dallamokat is gyűjtött. Népdalgyűjtéseit több önálló kötetben és számos tanulmányban adta közre, melyek közül csak a legfontosabbakat említjük: *108 magyar népdal*. Bp, 1943.; *Rozmaring. 91 magyar népdal*. Bp, 1952. (Ez a munka további tíz kiadást ért meg.); *Lakodalom* 1–2. rész A Magyar Népzene Tárában megjelent hatalmas gyűjtése. Bp, 1955–1956.; *Siratók*. Bp, 1966.; *Horgosi népdalok*. Bp, 1974.; *Lörincreve népzeneje. Karsai Zsigmond dalai*. Bp, 1982.

Kiss Lajos tudományos kutatómunkájának középpontjában a népzene zenetörténeti összefüggéseinek vizsgálata és a szomszéd népek népzenejének összehasonlító elemzése állt. Feldolgozó munkájára a rendkívül alapos dallamlejegyzés jellemző, ami a legkiválóbb melografusok között jelöli ki helyét.

Borsai Ilona
(1924–1982)

A magyar népzene kutatás egyik legképzettebb és legsokoldalúbb képviselőjétől búcsúzunk.

Mint nyelvtanár, zenepedagógus, karvezető és zenetörténész az oktatás, tudományszervezés és tudományos kutatás terén egyaránt kamatoztatta sokoldalú képzettségét. A néprajztudománnyal 1951-től került kapcsolatba, amikor a Népművészeti

Intézet munkatársaként népzenei kutatásokat végzett elsősorban a Heves megyei palócok körében. 1961-től nyugdíjazásáig az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos munkatársa volt. Tekintélyes méretű zenetörténeti feldolgozásai mellett a népzene kutatását is haláláig fontos feladatnak tekintette. Az észak-magyarországi népdalok vizsgálatán túl behatóan foglalkozott a summások életével és dalaival, valamint a magyar népi gyermekmondókák és énekes játékok gyűjtésével, közreadásával. E munkásságának eredményét tükröző számos publikációjából csak néhányat említünk: *Eger környéki népdalok*. Bp., 1981.; *Summásdalok*. In.: A parasztdaltól a munkásdalgig. Bp., 1968. 95–227.; „*Cinege, cinege, kismadár...*” Bp., 1975.; *Magyar népi gyermekjátékok*. Bp., 1975.

Néprajzi indíttatású zenetörténeti kutatómunkájának jelentős területét alkotta az egyiptomi zenei szájhagyomány, elsősorban a kopt liturgia dallamvilágának vizsgálata. Egyiptomi tanulmányútján végzett kutatásaiban eredményesen alkalmazta a magyar népzene-kutatás elveit és módszereit, ami nagy nemzetközi elismerést váltott ki.

Sokirányú tudományos munkássága a zenetudományt és a néprajzkutatást egyaránt gazdagítja.

Vincze István
(1922–1982)

Rövid betegség után váratlanul elhunyt dr. **Vincze István** kandidátus, a Néprajzi Múzeum osztályvezetője. Szakmai pályafutása szorosan összefonódott a felszabadulás után szerveződő néprajztudománnyal. 1950–1952 között minisztériumi tisztviselőként, 1955–1963 között a Néprajzi Múzeum osztályvezetőjeként, majd egy évtizeden át az MTA Néprajzi Kutató Csoportban **Ortutay Gyula** helyetteseként fejtett ki tudományos szervező tevékenységet. Sokat fáradozott az akadémiai intézmény profiljának, működési feltételeinek megteremtésében. Mint vezető és mint tudományos kutató egyaránt részt vállalt az intézet nagy tudományos vállalkozásainak megszervezésében. Évtizedeken keresztül tagja volt a néprajzi közélet minden jelentősebb fórumának.

Tudományos munkásságának középpontjában a magyar szőlő- és borkultúra történeti, táji tagolódásának vizsgálata állt. Az európai szakkutatás szempontjából is jelentős összehasonlító-tipológiai elemzést készített a szőlőmetszés eszközanyagáról (*Magyar szőlőmetszőkések és metszémódok*. Néprajzi Értesítő XXXIX. 1957. 71–102.), valamint a borkészítés és borkezelés tárgyairól (*Magyar borsajtók*. Ethn. LXIX. 1958. 1–28.; *Magyar borpincék*. Néprajzi Értesítő XL. 1958. 83–103.). E témakörben széles kelet-európai összefüggésbe ágyazva mutatta ki a magyar borászat és szőlőművelés történeti rétegeinek széles kulturális kapcsolatrendszerét (*Taposók és prések*. Ethn. LXXXV. 1974. 104–152.). Számottevő eszkoztörténeti kutatásainak monográfikus összegzését azonban már nem végezhetette el. Eredményeire épülő szintézis mielőbbi megvalósításával adózhat szaktudományunk **Vincze István** emlékének.

TARTALOM

Társasági hírek	55
Tudományos tanácskozások	60
Személyi hírek	68
Múzeumi hírek	70
Kutatóink életéből	76
Kisebb hírek	80
Kutatómunka	84
Újabb kiadványok	88
In memoriam	91

NÉPRAJZI HÍREK

ETNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Attila Selmeczi Kovács
1250 Budapest, Országház u. 30. Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Programm der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.